

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Svenska lärosätens hantering av internationella rankingar

Pontus Sundén

Lärarprogrammet LAU370
Handledare: Sverker Lindblad
Examinator: Michael Hansen
Rapportnummer: VT12-2910-003

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

- Titel:** Svenska lärosätens hantering av internationella rankingar
- Författare:** Pontus Sundén
- Termin och år:** Vårterminen 2012
- Kursansvarig institution:** Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap
- Handledare:** Sverker Lindblad
- Examinator:** Michael Hansen
- Rapportnummer:** VT12-2910-003
- Nyckelord:** university rankings, higher education, education governance, looping, sweden
- Sammanfattning:** Förändrade förutsättningar och en utveckling mot mer mål- och resultatstyrning av utbildning och forskning har gjort internationella rankingar intressanta som verktyg för att mäta och jämföra högre utbildning och forskning. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur svenska lärosäten hanterar internationella rankingar. En webbenkät har skickats till rektorerna vid de svenska lärosätena och det empiriska materialet har sedan analyseras med begreppen ranking som representation och ranking som realitet. En klassificering av de svenska lärosätena utifrån ranking, storlek och typ visar på skillnader mellan lärosätena och klassificeringen är användbar i analysen. Rektorerna anser att rankingarnas representation har låg validitet men samtidigt bedömer de att representationen har betydelse för deras lärosäten, vilket blir en motsägelsefull situation. Rektorerna uppfattar att aktörer i omvärlden använder rankingarna. På det sättet får idén om ranking betydelse för lärosätena och rankingarna blir också en realitet som bedöms ha betydelse för den externt orienterade verksamheten. Lärosätenas hantering av rankingarna ger betydelse till idén om ranking, detta kan påverka lärosätet indirekt. När idén om ranking ges betydelse kan lärosätet påverkas på ett sätt som ändrar rankingens representation av lärosätet, det uppstår då en loopingeffekt. Undersökningens resultat ökar förståelsen för hur utbildning styrs och hur mål- och resultatstyrning av utbildning påverkar den verksamhet som mäts.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
2. BAKGRUND	7
2.1. Förändringar i högre utbildning och forskning	7
2.2. Ranking av högre utbildning och forskning	8
3. TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING OM RANKINGAR	12
3.1. Teoretiska utgångspunkter	12
3.2. Ranking som representation	13
3.3. Ranking som omvärldsrealitet	16
3.4. Ranking som inomvärldsrealitet	18
3.5. Kategorisering av lärosäten	20
4. PRECISERADE FRÅGESTÄLLNINGAR	21
5. METOD OCH EMPIRI	22
5.1. Insamling av data	22
5.2. Analysverktyg	24
5.3. Bortfallsanalys	25
6. ANALYS OCH RESULTAT	27
6.1. En kategorisering av Sveriges lärosäten	27
6.2. Hur hanterar lärosätena ranking som representation?	29
6.3. Hur hanterar lärosätena ranking som omvärldsrealitet?	31
6.4. Hur hanterar lärosätena ranking som inomvärldsrealitet?	33
6.5. Skillnader i hur olika grupper av lärosäten hanterar rankingarna	35
6.6. De svenska lärosätenas hantering av internationella rankingar	37
7. DISKUSSION HUR SVENSKA LÄROSÄTEN HANTERAR RANKINGAR	39
7.1. Resultaten i relation till andra undersökningar	39
7.2. Högre utbildning och forskning förändras	40
7.3. Ranking som looping	41
7.4. Resultatens relevans för läraryrket och fortsatt forskning	42
8. REFERENSER	43
Bilaga 1: Samtliga lärosäten för högre utbildning och forskning i Sverige	46
Bilaga 2: Uppgifter om lärosätena i undersökningen	48
Bilaga 3: Enkäten	51

Figur- och tabellförteckning

Tabell 1: De internationellt rankade lärosätenas placeringar 2010 och 2011	11
Figur 1: Sveriges lärosäten efter kostnader för forskning och utbildning 2011	28
Tabell 2: Andelen utländska studenter vid Sveriges lärosäten 2011	29
Tabell 3: Validiteten i ranking som representation	30
Tabell 4: Betydelsen av ranking som representation	30
Tabell 5: Ranking som omvärldsrealitet	32
Tabell 6: Ranking som realitet, aktörer i omvärlden	32
Tabell 7: Ranking som realitet, direkt påverkan i inomvärlden	33
Tabell 8: Ranking som realitet, indirekt påverkan i inomvärlden	34
Tabell 9: Engagemang i rankingarna, fråga 3	35
Tabell 10: Engagemang i rankingarna, fråga 5	35
Tabell 11: Lärosäten i bortfallet efter kategori	36

Tack Sverker Lindblad för ett fint samarbete, tack Anna-Lena Karlsson och Pam Fredman för hjälpen med att skicka ut enkäten, tack Magnus Gunnarsson för värdefulla synpunkter på enkätfrågorna, tack Inger Sundén och Stefan Samuelsson för tålmodig läsning av spretiga manus och tack Helga Gudmundsdottir för att du finns.

Pontus Sundén

Göteborg, 30 augusti 2012

1. Inledning

Utbildning är viktigare än någonsin i det svenska samhället. Med kunskap som förtecken införs det fler nationella prov, det förs högljudda debatter om PISA:s resultatmätningar och Skolinspektionen skapar kvällstidningsrubriker. Inom högre utbildning formuleras begreppet kunskap om till frågor om kvalitet och konkurrenskraft. Det senaste exemplet är en debattartikel av Sveriges utbildningsminister Jan Björklund:

Men det måste finnas ekonomiska incitament för forskare och lärosäten att sträva efter högre kvalitet. Det lärosäte som gör strategiska prioriteringar av forskningen, som profilerar forskningen och kan **lyfta fram det som håller högsta kvalitet och avveckla det mindre bra, ska premieras. Därför ska forskningsmedlen fördelas utifrån kvalitet.** Den forskning som får internationellt genomslag ska belönas, liksom den som förmår attrahera medel också från andra finansiärer. (DN Debatt, 30 augusti 2012¹, min markering)

Att arbeta för kvalitet i högre utbildning och forskning är inget nytt, det som är nytt är att styra med kvalitet. Högre utbildning och forskning i Sverige innehåller idag stora inslag av mål- och resultatstyrning. Det har skett en förändring från att utveckla och bedöma kvalitetsarbetet till att kontrollera och bedöma kvaliteten i sig (Askling 2012:57-58, 66). Samtidigt som styrningen förändrats har rankingar av högre utbildning och forskning utvecklats som verktyg för att aktörer utanför akademien enkelt ska kunna få en överblick och jämföra lärosäten med varandra. Det är principiellt intressant att undersöka hur utbildning styrs genom mätningar av resultat. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka ett konkret exempel av detta: hur de svenska lärosätena hanterar internationella rankingar. Genom att undersöka detta kan vi bidra till förståelsen av hur styrning av utbildningen fungerar i Sverige idag.

Uppsatsen börjar med en bakgrund som beskriver förändringar i högre utbildning och forskning och sedan en genomgång av rankingar. I avsnitt 3 introduceras två centrala teoretiska begrepp, ranking som representation och ranking som realitet och tidigare forskning om rankingars påverkan på lärosäten presenteras. Bakgrunden och den tidigare forskningen leder fram till tre preciserade frågeställningar. I avsnitt 5 beskrivs och diskuteras den undersökning som gjorts för att empiriskt kunna besvara frågeställningarna. Undersökningens resultat presenteras och analyseras i avsnitt 6, och diskuteras ytterligare i avsnitt 7.

---

¹ <http://www.dn.se/debatt/lagg-jantelagen-at-sidan-och-satsa-pa-elitforskarna>

2. Bakgrund

2.1. Förändringar i högre utbildning och forskning

De senaste årtiondenas stora samhällsförändringar har beskrivits med begreppet "globalisering". Det är en process som bland annat innehåller världsomspännande kommunikation och utbyte av kunskap, samt framväxten av internationella marknader där kapital och produktion förflyttas över nationsgränserna. Marginson & van der Wende skriver att "knowledge have become key dividing line in shaping relations of power and inequality" (Marginson & van der Wende 2007b:7) och menar att de kulturella och ekonomiska förändringar som skett sätter högre utbildning och forskning i centrum. Inom Europa sker en utveckling av styrningen av högre utbildning och forskning som kan sägas vara en europeisering. Genom att betona och överdriva likheterna mellan europeiska lärosäten går det att argumentera för att en lösning passar alla, förenklade lösningar som ofta handlar om att imitera ett framgångsrikt lärosäte i Europa eller USA (Maassen & Olsen 2007:13-16, Popkewitz & Rizvi 2009:13-16). En gemensam idé om högre utbildning i Europa har formats inom Magna Charta, Bolognareformen, och senare European Higher Education Area (EHEA) och inom Europakommissionens European Research Area (ERA). EHEA:s och ERA:s arbete syftar till att på olika sätt integrera högre utbildning och forskning i Europa. Dessa processer är också en del av europeiseringen.

Samtidigt har det skett en kraftig expansion av högre utbildning och forskning. Detta syns till exempel i Europe 2020, Europeiska kommissionens strategi för ekonomisk tillväxt, där ett av målen är att över 40 procent av befolkningen ska ha genomgått en högre utbildning². Utvecklingen drivs på av att andelen unga i befolkningen minskar (i utvecklade länder) samtidigt som det finns en ökad fokusering på högutbildad arbetskraft och forskningsbaserad kunskap som kan kommersialiseras. Det är en global utveckling i den betydelsen att samma tendenser, med lokala variationer, återfinns i många nationella utbildningssystem, men utvecklingen är också nära knuten till den globalisering som beskrivs ovan (Hazelkorn 2011:7-8, Lindblad & Foss Lindblad 2009:182-183). I samband med expansionen av högre utbildning och forskning har krav uppstått på att kunna granska ett lärosätes verksamhet, till exempel formulerade som krav på "accountability", transparens eller lättillgänglig information. Internationella rankingar har blivit ett av svaren på dessa krav. Kraven kommer dels från studenter som vill ha guidning för att kunna välja lärosäte och utbildning, dels från politiker som vill ha verktyg för att kunna styra ett allt större utbildningssystem. Förändringarna innebär också att högre utbildning har blivit en handelsvara, europeiska lärosäten konkurrerar om delvis samma studenter som lärosäten i USA, Asien och Australien (Usher & Savino 2006:3; Almgren 2008:12; Hazelkorn 2011b:498).

I bland annat USA har styrningen av högre utbildning förändrats mot att mer fokusera på kvantitativa indikatorer som kan användas för att bedöma och jämföra verksamhetens effektivitet och produktivitet. I en del fall har detta lett till att lärosätena förändrat sina organisationer och utbildningar för att vara mer konkurrenskraftiga och attraktiva, utifrån ett fokus på mätbara resultat. En del av samma förändring är att många regeringar gått från en utbildnings- och forskningspolitik där lärosätena är likvärdiga, till en politik som uppmanar en hierarkisk (vertikal) uppdelning och konkurrens. Förändringarna har både skapat ett

---

² I några länder är målsättningen högre, upp till 60 procent

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

behov av rankingar och gett rankingar en ökad betydelse som ett verktyg att styra med (Hazelkorn 2011:8-9, Lindblad & Foss Lindblad 2008:2-3, Espeland & Sauder 2007:2). Dessa förändringar kan kopplas till ett sätt att styra offentlig verksamhet som kallas New Public Management (NPM). Inom NPM betraktas offentliga verksamheter som företag där aktörerna konkurrerar med varandra baserat på resultat. Syftet är ökad effektivitet och därmed minskade kostnader. Det är en dubbel utveckling med dels en mindre reglerad styrning och men samtidigt en ökad kontroll av lärosätenas resultat. Istället för en reglerad styrning är det tänkt att utbildningsväsendet ska reglera sig själv genom konkurrens mellan lärosätena (Marginson 2009:614-615). När människor, kunskap och kapital i högre utsträckning förflyttas över nationsgränser behövs ett sätt att ordna högre utbildning och forskning på global nivå. På nationell nivå har NPM-sättet att tala om högre utbildning och forskning i olika hög utsträckning ersatt andra synsätt och idéer. På global nivå däremot innebär de internationella rankingarna i princip ett första försök att skapa en gemensam ordning (de institutioner, till exempel kontrollorgan, som nationellt bidrar till en ordning av högre utbildning och forskning har ingen motsvarighet på global nivå) (Marginson 2009:611, 617).

Förändringar i Sverige

I Sverige har styrningen av högre utbildning och forskning förändrats på samma sätt, även om förändringarna inte alltid sker samtidigt som i andra länder. Askling (2012) gör en genomgång av förändringarna i Sverige från 1960-talet fram till idag. Den kraftiga ökningen av högre utbildning i Sverige, från elit till massutbildning, skedde under 1990-talet och fortsatte in på 2000-talet. I början av 2000-talet skedde också en förskjutning av Högskoleverkets uppdrag till ett tydligare uppdrag att kontrollera utbildningskvalitet. Under samma tid har det blivit allt viktigare för Sverige som nation och för de enskilda svenska lärosätena att kunna visa upp internationell konkurrenskraft (Askling 2012:64-69, 138). Askling menar också att det sätt på vilket styrningen i Sverige har förändrats är ett resultat av just den kraftiga expansionen och av internationaliseringen av högre utbildning och forskning. Askling menar att högre utbildning är uppdelad i gamla forskningsintensiva universitet och små undervisningsintensiva högskolor. Formellt är alla lärosäten för högre utbildning i Sverige likvärdiga, men det finns i praktiken en uppdelning av lärosätena, uppdelningen syns bland annat i rankingarna (Askling 2012:120, 133). Förändringarna har skapat en efterfrågan på den typen av verktyg som internationella rankingar är och förändringarna är viktiga för att förstå hur lärosäten hanterar internationella rankingar (Hazelkorn 2011b:497-498). Rankingarna är både ett resultat av dessa förändringar och en del i att göra förändringarna möjliga. Internationella rankingar är användbara för att enkelt kunna jämföra länder och lärosäten som egentligen fungerar och ser helt olika ut, på det sättet blir de ett verktyg i de transnationella förändringarna. I Sverige är Resursutredningen (RUT 2) ett tydligt exempel på hur förändringarna inom högre utbildning hänger ihop med rankingar och liknande sätt att mäta för att styra. I RUT 2 argumenteras för att delar av universitetens forskningsanslag ska fördelas efter hur lärosätena presterar på ett antal indikatorer som mäter "forskningens kvalitet", bland annat citeringar och antal disputerade lärare (SOU 2007-81:225). Argumentationen utgår från en liknande beskrivning av förändringarna inom högre utbildning och forskning som beskrivits i det här avsnittet (Sahlin 2012:13).

2.2. Ranking av högre utbildning och forskning

En ranking är en jämförelse av högre utbildning i form av rangordningar och klassificeringar. Ett antal indikatorer på lärosätenas verksamhet väljs ut och sätts samman så att rankingen blir ett resultat av utfallet på dessa indikatorer. En ranking kan presenteras som en aggregerad lista där indikatorerna vägs samman eller

som en flerdimensionell lista där indikatorerna presenteras var och en för sig. Jämförelserna har två huvudsakliga funktioner: de ger information om högre utbildning och de bidrar till en global standard för högre utbildning. I samband med de förändringar som beskrivs ovan finns det förhoppningar om att rankingarna ska vara verktyg som med transparens och genom att peka på "faktiska resultat" ska göra jämförelser av högre utbildning möjliga. Men rankingar ger inte hela bilden av högre utbildning och forskning, bland annat bristen på tillgänglig data gör att rankingarna missar många olika typer av institutioner och studenter (Locke 2008:31). De internationella rankingarna listar runt tre procent av världens ungefär 17 000 lärosäten och med de metoder som används är det inte möjligt att skapa rankingar för mer än ungefär sju procent av lärosätena (Rauhvargers 2011:60-61). De drygt tusen lärosäten som potentiellt kan hamna på en internationell ranking är undantagsfall, men de lyfts fram som förebilder för alla de andra lärosätena. Rankingarna kan också ses som ett tacksamt fenomen att diskutera och rikta fokus mot samtidigt som förändringarna som sker i resten av utbildningssystemet hamnar i bakgrunden³.

Rankingar i Sverige och Europa

Det finns tre rankingar av högre utbildning och forskning i Sverige: *Urank*, startade 2007, Sydsvenska handelskammarens *Högskolerankingen*, startade 2007, och Svenskt Näringslivs *Högskolekvalitet*, startade 2008. I slutet av 1990-talet gjordes också en ranking av den numera nedlagda tidningen Moderna Tider. Den svenska diskussionen om rankingar har främst kommit att handla om hur lärosätena förhåller sig till den internationella konkurrensen inom högre utbildning och forskning. Inom Europa finns sedan 1998 CHE UniversityRanking (CHE) (CHE Ranking 2012) som rankar utbildning i Tyskland, Österrike, Schweiz och Nederländerna. Europeiska kommissionen driver projekten U-Map och U-Multirank med syftet att skapa möjligheter att jämföra europeiska lärosäten utifrån olika kriterier och på så sätt bejaka ett diversifierat utbildningsväsende (U-Map 2012). U-Multirank är en del av Europeiska kommissionens agenda för modernisering av högre utbildning inom EU och de första resultaten beräknas vara klara under 2013 (U-Multirank 2012).

Internationella rankingar

De svenska rankingarna, som potentiellt skulle kunna vara en grund för att diskutera till exempel kvalitetsfrågor nationellt, får liten uppmärksamhet och diskuteras sällan i samband med andra kvalitetsmätningar. Det är istället de tre internationella rankingarna, som är en del av den internationella arenan för högre utbildning som diskuteras (Gunnarsson 2010, Gunnarsson 2010b). Den här undersökningen behandlar rankingarna Academic Ranking of World Universities, Times Higher Educations World University Rankings och QS World University Rankings. Gemensamt för dessa tre är att de jämför universitet globalt och i hög utsträckning riktar sig till en internationell målgrupp.

Academic Ranking of World Universities (ARWU) konstrueras av Jiao Tong-universitet i Shanghai. Den skapades första gången 2003 och var då den första internationella rankingen av högre utbildning och forskning. ARWU konstrueras med syftet att jämföra Kinas universitet med de främsta universiteten i världen, och förstå vad det är som gör dem framgångsrika. Rankingen presenteras en gång om året, dels som en topplista med de 500 högst rankade lärosätena totalt sett, dels som topplistor med de 100 högst rankade lärosätena inom fem områden och inom fem ämnen. ARWU använder sex jämförelsekriterier baserade på

---

³ Se exempelvis Hazelkorns genomgång av hur rankingarna växt fram och vilka som finns idag (Hazelkorn 2011b:498-499).

tillgänglig och jämförbar data, såsom Nobelprisvinnare och bibliometrisk data från Thomson Reuters Web of Science⁴. Konstruktörerna anser det inte möjligt att mäta och jämföra utbildningskvalitet på global nivå, därför baseras rankingen enbart på mätbara forskningsprestationer. På grund av hur kriterierna väljs får ARWU ett starkt fokus på naturvetenskap och matematik som framförallt synliggör den högsta elitens prestationer. Rankingen präglas också starkt av kriterierna baserade på antal citeringar från Web of Science (Academic Ranking of World Universities 2012, Marginson 2009b:87-88)⁵.

Times Higher Education's World University Rankings (THE) konstrueras av det engelska magasinet Times Higher Education som publiceras av det engelska utbildningsföretaget TSL Education Ltd. Rankingens är en del i företagets verksamhet att erbjuda information och jämförelser om den globala marknaden för högre utbildning. THE konstruerades första gången 2004 tillsammans med företaget QS Quacquarelli Symonds Ltd., men från och med 2010 konstrueras rankingen med en ny metod tillsammans med Thomson Reuters istället och är precis som ARWU baserad på data från deras Web of Science. Rankingens presenteras dels som en topplista med de 400 högst rankade lärosätena totalt sett, dels som topplistor med de 50 högst rankade lärosätena inom sex ämnen. Rankingens presenteras också i en mobilapplikation där användare kan göra sin egen viktning av kriterierna och på så sätt få fram en ny rankinglista. THE använder 13 jämförelsekriterier baserade dels på bibliometriska data, dels på data som lärosätena rapporterar in om sig själva och dels på resultaten från en årlig global enkätundersökning. Även om kriterierna för THE är baserade på ett bredare underlag än ARWU är utfallet av rankingarna liknande, med en kraftig dominans av engelskspråkiga lärosäten. Till skillnad från ARWU har THE fler Brittiska lärosäten i toppen (Times Higher Education 2012).

QS World University Rankings (QS) konstrueras av det engelska företaget QS Quacquarelli Symonds Ltd. och rankingens är en del av företagets verksamhet med tjänster för studenter som vill studera utomlands. QS konstruerades mellan 2004 och 2009 tillsammans med THE, från och med 2010 konstrueras QS som en fristående global ranking med samma metod som började användas 2004. Rankingens presenteras dels som en topplista över de 300 högst rankade lärosätena totalt sett, dels som separata topplistor för var och ett av rankingens sex kriterier och dels som en topplista inom 26 olika ämnen. QS konstruerar också särskilda rankingar för Sydamerika och Asien. QS använder sex jämförelsekriterier med ett upplägg som liknar THE: kriterierna är baserade på bibliometriska data, på data som lärosätena rapporterar in om sig själva och på resultaten från en årlig global enkätundersökning. QS bibliometriska data kommer inte från Thomson Reuters utan från Elsevier's Scopus-publikationsdatabas⁶. QS är mindre likriktad än ARWU och THE men har precis som dessa en dominans av engelskspråkiga lärosäten (Top Universities 2012).

Tabell 1 listar de elva svenska lärosäten som förekommer på de tre internationella rankingarna som beskrivits ovan och visar placeringarna för åren 2010 och 2011 men det är samma lärosäten som varit rankade även tidigare år. Uppgifterna om lärosätenas placeringar är hämtade från respektive rankings webbplats den

---

⁴ http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/web_of_science

⁵ När det här skrivs har en ny version av ARWU precis släppts: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2012.html>

⁶ <http://www.info.sciverse.com/scoops>

11 oktober 2011 (Academic Ranking of World Universities 2012, Times Higher Education 2012, Top Universities 2012).⁷

Tabell 1: De internationellt rankade lärosätenas placeringar 2010 och 2011

Lärosäte	ARWU 2011	THE 2011	QS 2011	ARWU 2010	THE 2010	QS 2010
2 Chalmers tekniska högskola	201-300	226-250	202	201-300	–	204
6 Göteborgs universitet	201-300	201-225	184	201-300	–	183
8 Handelshögskolan i Stockholm	301-400	–	–	301-400	–	–
19 Karolinska institutet	44	32	–	42	43	–
23 Kungl. Tekniska högskolan	201-300	187	180	201-300	193	150
24 Linköpings universitet	401-500	301-350	401-450	401-500	–	389
27 Lunds universitet	102-150	80	86	101-150	89	72
37 Stockholms universitet	81	131	178	79	129	168
38 Sveriges lantbruksuniversitet	301-400	226-250	–	201-300	199	–
39 Umeå universitet	201-300	201-225	273	201-300	–	297
40 Uppsala universitet	67	87	83	66	147	62

Förändringarna inom högre utbildning och forskning kopplas till de processer som beskrivs som globalisering och europeisering. I processen får kunskap ökad betydelse i sig och i relation till samhällsekonomin. Högre utbildning ses som en viktig byggsten för ökad tillväxt och internationell konkurrenskraft. Detta är en av anledningarna till att det skett en kraftig expansion av högre utbildning. En annan förändring är att offentliga verksamheter betraktas och styrs mer likt företag, då blir lärosätena aktörer på en marknad med studenterna som konsumenter. Samtidigt som det blivit viktigare med högutbildad arbetskraft minskar befolkningen i västländerna, framförallt Europa. Kunskapens ökade betydelse, expansionen och de demografiska förändringarna har lett till en allt mer pressad situation där politikerna ställer högre krav på effektivitet och resultatredovisning. Även offentliga verksamheter, som tidigare inte styrts på det här sättet, börjar styras med mål- och resultatuppföljning. Det är mot den här bakgrunden tre internationella rankingarna har kommit fram som ett verktyg som kan förenkla och ordna den komplexa verksamhet som högre utbildning har blivit, med framförallt beslutsfattare och studenter som målgrupper. Förändringarna beskriver den situation de svenska lärosätena såväl som de internationella rankingarna befinner sig i.

⁷ Direktlänkar till de listor uppgifterna är hämtade ifrån:

<http://www.shanghairanking.com/Country2011Main.jsp?param=Sweden>

<http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011-2012/top-400.html>

<http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011>

3. Teori och tidigare forskning om rankingar

3.1. Teoretiska utgångspunkter

Beskrivningen av förändringar i utbildningsväsendet och hur förändringarna hänger ihop med den snabba framväxten av internationella rankingar kan ge ett intryck av att rankingar är något oundvikligt som aktörer inom högre utbildning och forskning måste hantera, det påstås att "rankingar är här för att stanna". Påståendet är inte särskilt intressant om det handlar om rankingarna i sig, om själva siffrorna. Om påståendet däremot handlar om *idén om ranking* är det mer intressant. Enligt min bedömning är det snarast *idén om rankingar* som är här för att stanna, som förefaller vara oundviklig och som kan ge upphov till oro, upprördhet och kritik likväl som politiska beslut, budgetbeslut och omorganiseringar (Hacking 1999:6-7, 12-13). Undersökningen i den här uppsatsen handlar inte om rankingarna i sig, den handlar om idén om ranking. Det är inte metoden för att skapa rankingarna som är i fokus, det som är i fokus är hur rankingarna hanteras och vad som händer då.

Sociologen Émile Durkheim utvecklade begreppet *sociala fakta* för att studera olika aspekter i vårt sociala liv som blir till "ting", som kan studeras på samma sätt som fysiska ting. Ett socialt faktum påverkar oundvikligen individen, det styr och begränsar våra handlingar (Durkheim 1982:50-49). För Hacking är sociala fakta interaktiva – de måste göras till sociala fakta av människor, det är människorna som ger dem betydelse och kan själva påverkas av idén om ranking. Idén om ranking skulle kunna bli ett faktum som de svenska lärosätena oundvikligen påverkas av och som de måste förhålla sig till. Rankingar som sådana har därvid ingen betydelse utan det är idén om ranking som har betydelse. Denna idé måste ges betydelse i en process där aktörerna inom och utanför utbildningsväsendet ingår. Det finns anledning att tro att hanteringen av rankingarna både påverkas av och bidrar till vilken betydelse idén om ranking har (Hacking 1999:31-32).

Det är en utgångspunkt i den här undersökningen att idén om ranking görs som en social konstruktion av olika aktörer inom och utanför högre utbildning. Den betydelse rankingarna har bestäms i en process, i interaktionen mellan idén om ranking och människorna i verksamheten som rankas. I förlängningen skulle processen kunna leda till att idén om ranking blir ett socialt faktum. Den här utgångspunkten motiverar att använda idén om ranking för att studera relationen mellan ett lärosäte och rankingarna. Relationen är här en riktning, den är ordnad så till vida att det finns en riktning i den, från rankingarna till lärosätena. Sahlin visar att idén om ranking kan översättas in i lärosätens verksamhet, rankingarnas normer och ideal blir då en del av styrningen och organiseringen av lärosätena och på det sättet blir idén om ranking också ett sätt att presentera lärosätena på (Sahlin 2012:16, Sahlin 2011:5).

Två begrepp för att analysera hur rankingar hanteras

Att analysera hur ett lärosäte *hanterar* en ranking innebär att analysera något i relationen mellan lärosätet och rankingen. Med inspiration av hur rankingar analyseras i Cavallin & Lindblad (2006) och Lindblad & Cavallin (2011) ska den här uppsatsen diskutera två begrepp som kan användas för att ta fram olika aspekter av relationen, *ranking som representation* och *ranking som realitet*.

Begreppen är konstruerade för att strukturera företeelsen rankingar, Lindblad & Cavallin använder de för att lista för- och nackdelar med rankingarna och för att reda ut den huvudsakliga kritiken mot de interna-

tionella rankingarna (Lindblad & Cavallin 2011:4-7). Ambitionen i den här uppsatsen är att diskutera begreppen utifrån litteraturen om internationella rankingar och på så sätt göra de två begreppen till ett bra verktyg i analysen av hur svenska lärosäten hanterar internationella rankingar. Nedan kommer först en kort introduktion till båda begreppen sedan diskuteras de utförligt i avsnitt 3.2, 3.3 och 3.4.

En representation är ett sätt att visa upp delar av en komplicerad verksamhet. För ett lärosäte är webbplatsen en representation, årsredovisningen en annan och en internationell ranking en tredje. Det är såklart nödvändigt att presentera lärosätet på olika sätt för personer både innanför och utanför verksamheten, i presentationen används de olika representationerna. *Ranking som representation* handlar om hur internationella rankingar presenterar ett lärosäte, vilken del av verksamheten presenteras? ger rankingen en rättvisande bild av verksamheten? hur presenteras det ena lärosätet jämfört med det andra? (Lindblad & Cavallin 2011:4-5).

En realitet är något som potentiellt kan få betydelse för en verksamhet. Styrningen av ett lärosäten och demografiska förändringar som påverkar studentunderlaget är realiteter och internationella rankingar skulle också kunna vara en realitet för ett lärosätes verksamhet. *Ranking som realitet* handlar om hur de internationella rankingarnas aktiviteter kan översättas till ett lärosätes verksamhet, hur resurser fördelas, hur forskare publicerar sig, hur lärosätet är organiserat. Ranking som realitet handlar också om hur de internationella rankingarna påverkar andra delar av samhället, något som i sin tur kan få konsekvenser för ett lärosäte, vilka utbildningar anses vara de bästa, hur forskningsmedel fördelas och investeras, eller till exempel vad som händer när ett lärosäte förflyttas 50 placeringar på en ranking (Cavallin & Lindblad 2006:3, Lindblad & Cavallin 2011:7-8)

3.2. Ranking som representation

Rankingar är ett sätt att presentera information om högre utbildning och forskning och göra en komplex verksamhet tillgänglig för intresserade aktörer som inte själva kan ha full överblick, utanför eller inom akademien (Hazelkorn 2011b:502, Marginson 2011:11). För ett enskilt lärosäte är en ranking en representation av lärosätet gentemot omvärlden, en representation som finns oavsett om lärosätet medverkar till den eller inte. Beroende på hur rankingen är konstruerad kan den vara bättre eller sämre på att presentera ett lärosäte som helhet, dess olika delar eller olika aspekter av dess verksamhet. Detta kan uttryckas som att representationen av lärosätet har olika *validitet*. Validiteten beror på hur rankingen är konstruerad, konstruktionen kan delas upp i två övergripande delar: *vilka indikatorer* som har valts och hur rankingen *har satts samman*. Hur bra en *ranking i sig* är som representation av ett lärosäte beror på de beslut rankingkonstruktörerna tar om vilka indikatorer som kan användas, på hur de mäts eller räknas fram och på hur de sedan sätts samman till en aggregerad rankinglista (Usher & Savino 2006:8-9, 29-30; Hazelkorn 2011b:499).

Rankingarnas indikatorer

En ranking räknas fram utifrån värdet på ett antal indikatorer som i sin tur kommer från olika källor. De internationella rankingarna konstrueras huvudsakligen av data från tredjepartskällor och data från enkäter till lärosäten, studenter, forskare eller andra aktörer. Tredjepartskällorna kan vara statliga organisationer såsom Högskoleverket eller Statistiska centralbyrån i Sverige, eller Thomson Reuters Web of Science eller

Elseviers Scopus som säljer bibliometrisk data över publikationer och citeringar (Usher & Medow 2009:8-9).

I THE och QS rankingar utgörs en stor del av ett lärosätes totala poäng av enkätsvar från så kallade ryktbarhetsundersökningar, där andra forskare får ange vilka lärosäten de anser har hög kvalitet på utbildning och forskning. Dessa undersökningar får omfattande kritik för att vara subjektiva och för att bevara gamla strukturer, enkätsvaren blir ett mått som presenterar lärosätenas rykte, inte lärosätet självt (Marginson 2009:623-624). I THE är 18 procent⁸, och i QS 50 procent⁹, av den totala poängen från ryktbarhetsundersökningar. Den andra dominerande typen av indikatorer är de som baseras på bibliometriska data, till exempel antal publikationer i väl ansedda tidskrifter eller antal citeringar per publikation¹⁰. Dessa mått är också kontroversiella som representation av ett helt lärosäte och de kritiserar för att gynna lärosäten som har mycket forskning inom medicin och naturvetenskap och att gynna de lärosäten och den forskning som publiceras på engelska. Även om publikationsdatabaserna innehåller en stor mängd artiklar missar de en stor del av forskningen i världen och för de flesta lärosäten presenterar de bibliometriska måtten bara en del av deras verksamhet (Hazelkorn 2011b:500-502, Rauhvargers 2011:64).

Att mäta kvalitet i utbildning och forskning är överlag mycket svårt. För att räkna fram rankingarnas indikatorer på kvalitet i utbildning och forskning konstrueras olika mått, till exempel kan ett mått på utbildningskvalitet konstrueras som antal lärare per student. Kritikerna menar att dessa mått säger lite om hur den egentliga verksamheten ser ut, de mäter fel sak och fungerar dåligt som mått på kvalitet. Kritiken mot indikatorerna går ut på att de mått som används är dåliga att rankingarnas mätningar inte har validitet i sig. Det finns ingen oproblematiserad datakälla, oavsett vilken som väljs blir rankingen öppen för kritik om till exempel skevheter i enkätsvar eller problem med att jämföra data (Hazelkorn 2011b:500, Usher & Savino 2006:10). Måtten som används bestäms av vilka data som är tillgängliga och inte av uttalade idéer om vad som ska mätas. Måtten är ofta dåliga ersättare för sådant som är svårt att mäta, till exempel utbildningskvalitet (Locke 2008:31).

... rankings rely on that which can be (easily) measured rather than that which might be most appropriate. Bibliometric and citation data are most commonly used precisely because they are readily available due to the fact that Thomson Reuters and Scopus collect these data. **Thus the availability of internationally comparable data has implications both for the methodology and, critically, for the results.** This latter point is often overlooked or underestimated. (Min markering, Hazelkorn 2011b:500)

Kritiken av rankingarnas val av indikatorer har utlösts av de fördelar som finns med rankingar. Mot bakgrund av förändringarna i högre utbildning och forskning som beskrivits i avsnitt 2.1 *Förändringar i högre utbildning och forskning* fyller rankingarna ett behov av oberoende verktyg som på ett lättförståeligt sätt tillgängliggör lärosätenas verksamhet för utomstående. Rankingarna är inte ensamma om att använda kritiserade indikatorer, som beskrivits ovan används liknande indikatorer även utanför rankingarna, för att utvärdera och styra utbildning.

⁸ <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011-2012/analysis-rankings-methodology.html>

⁹ <http://www.iu.qs.com/university-rankings/world-university-rankings>

¹⁰ THE: 30 procent, QS: 20 procent, ARWU: 60 procent, <http://www.shanghai-ranking.com/ARWU-Methodology-2011.html>

Rankingarnas sammansättning

De tre internationella rankingarna presenteras först och främst som aggregerade (sammansatta) topplistor där rankingens indikatorer vägs samman till en poängsiffra som ger lärosätena en placering i förhållande till varandra. Förutom indikatorerna beror rankingarnas validitet också på hur den här viktningen görs. För att viktningen ska vara möjlig behöver siffrorna bearbetas statistiskt så att mätetalen på vitt skilda indikatorer kan slås ihop till en enda siffra. I viktningen bestäms hur stor betydelse varje indikator ska ha och detta innebär att beroende på hur indikatorerna viktas kommer den totala poängsumman förändras och den sammansatta rankingen kommer se helt annorlunda ut¹¹. Den här metoden är central för hur rankingarna konstruerar kvalitet. Om ett lärosäte får höga poäng på en indikator som viktas högt får det stora konsekvenser för den totala poängen, och på samma sätt kan höga poäng på "fel" indikator endast ge ett litet utslag. Metoden kritiseras framförallt för att viktningen bestäms helt godtyckligt vilket betyder att samma lärosäte kan placera sig helt olika i två olika rankingar beroende på hur rankingen viktas en indikator. Usher & Savino formulerar det som att olika rankingar konstruerar kvalitet på olika sätt, implicit blir det olika definitioner av kvalitet. Som beskrivits ovan använder de tre internationella rankingarna använder olika indikatorer och olika sammansättning, det innebär att dessa inte har någon gemensam syn på vad kvalitet är (Usher & Savino 2006:28-30, Usher & Medow 2009:16). Metoden döljer också de skillnader som finns mellan två lärosäten som kanske hamnar på samma totala poängsumma, men som har helt olika resultat på en viss indikator (Hazelkorn 2011b:501). Metoderna för att slå ihop indikatorerna kritiserar också för att inte vara statistiskt korrekta, och eftersom de oftast är hemliga går det inte att bedöma den statistiska signifikansen i de uträkningar som rankingarna bygger på (Locke 2008:31).

De aggregerade rankingarna kan sägas vara endimensionella eftersom de reducerar lärosätets verksamhet till en enda siffra. Som ett alternativ till dessa har det konstruerats rankingar som är mångdimensionell, de presenterar istället varje indikatorer för sig, CHE och U-Multirank är exempel på sådana rankingar. Detta innebär också ett mer öppet sätt att redovisa rankingens data på. Men precis som aggregerade rankingar är deras representation av det enskilda lärosätet ett resultat av vilka indikatorer som används och vilka som valts bort.

Kritik mot ranking som representation

Som nämnts ovan presenterar de tre internationella rankingarna också separata rankingar inom olika ämnesområden som svar på kritik mot att rankingarna annars slår ihop forskningen inom många olika områden till en enda enhet. Rankingarna uppfattas som mer nyanserade och relevanta om de kan användas för att jämföra lärosäten inom ett ämnesområde och om de tar hänsyn till de skillnader som kan finnas mellan olika verksamheter inom ett lärosäte.

Kritik mot rankingarna menar att rankingar som fenomen inte kan presentera lärosätena på ett tillfredsställande sätt och oavsett hur bra själva mätningarna blir kommer de inte kunna användas för att göra meningsfulla jämförelser. När en ranking konstrueras är valet av indikatorer begränsat av vilken data som finns tillgänglig. Detta är särskilt begränsande för internationella rankingar och därför använder de nästan bara indikatorer på forskningen vid ett lärosäte.¹² Kritikerna menar att verksamheten vid ett lärosäte kan skapa

---

¹¹ I föregående fotnoter länkas till beskrivningar av hur ARWU, THE och QS indikatorer vägs samman.

¹² Men även nationella rankingar har samma principiella problem.

stora värden för individen och samhället, till exempel studentens personliga utveckling, lärosätets engagemang i det omgivande samhället eller kunskapens betydelse för samhället. En ranking kommer aldrig kunna presentera hela den bredd som finns vid ett lärosäte för högre utbildning och forskning (Hazelkorn 2011:78-81, Rauhvargers 2011:66).

Rankingarnas resultat verkar till stor del bero på faktorer som inte mäter lärosätenas kärnverksamhet, såsom rykte och status (Locke 2008:31). Rankingarna får tyngd av att de återger samma uppfattningar om högre utbildning och forskning som finns sedan tidigare. Eftersom de indikatorer som används är antingen mått på gamla prestationer eller på uppfattningar av status, reproducerar och fixerar rankingar gamla formella och informella hierarkier enligt vissa kritiker (se Marginson 2009:621, Marginson 2011:11-14). När rankingar presenterar lärosäten ordnas de hierarkiskt, vilket fyller ett behov för aktörer utanför akademien som vill ha stöd för beslut om samarbeten, när de anställer personal eller liknande. Men också för studenter som enligt vissa undersökningar värdesätter status högre än utbildningskvalitet när de väljer lärosäte (Marginson 2011:11-12, McCormick & Zhao 2005:52-53).

I Sverige

I Sverige har Högskoleverket (HSV) skrivit en rapport med syftet att avgöra om rankingar kan användas som studentinformation, enligt rapporten är information "... förenklad så till den grad som sammanvägda rankinglistor erbjuder knappast... någon information alls om kvalitet i högre utbildning" (Almgren 2008:105). Rapporten riktar framförallt in sig på den kritik som diskuterats ovan, men konstaterar också att de svenska datakällorna må vara tillförlitliga och hålla god kvalitet, men att datan inte är avsedd att användas i rankingar. Det här gör även andra författare en poäng av (Marginson & van der Wende 2007:321). När datan tas ur sitt sammanhang förlorar den sin ursprungliga betydelse och är inte längre användbar som information om lärosätena. Detta är än mer påtagligt när datan har räknats om och vägts samman till en aggregerad rankinglista. HSV kommer i sin rapport fram till att rankingar, särskilt aggregerade listor och jämförelser av hela lärosäten, döljer mer information än de ger. De internationella rankingarna använder inte heller några indikatorer kopplade till studenter. Slutsatsen i rapporten är att de internationella rankingar är mycket bristfälliga som studentinformation (Almgren 2008:106-111, 123-134).

3.3. Ranking som omvärldsrealitet

En ranking är en representation av ett lärosäte och representationens validitet har diskuterats ovan. Det här avsnittet tar upp ranking som en realitet för det enskilda lärosätet. I avsnitt 2.1 ovan beskrivs de viktigaste förändringarna som högre utbildning och forskning genomgått och som är grunden för att rankingar kan vara en realitet för de svenska lärosätena.

What began as a consumer-oriented guide for students and parents has been transformed into a rapidly expanding global intelligence information business. By 2011 there will be 10 different global rankings, and over 50 national rankings. Few corners of the globe appear immune from the frenzy that university rankings have created. (Hazelkorn 2011b:497)

Hazelkorn menar också att rankingar har påverkan både på det enskilda lärosätet och på utbildningsväsendena i stort, alltså nationell och global nivå (Hazelkorn 2011b:510). Hazelkorns resonemang skiljer sig från

Marginson som formulerar ranking som realitet på ett mer övergripande sätt, men ändå som en kraftfull realitet:

"... a set of techniques for measuring university performance and ordering universities in relation to each other..."
(Marginson 2009:611)

Aktörer i lärosätenas omvärld

De internationella rankingarna har skapats med olika aktörer som målgrupper. ARWU började som en ranking åt den kinesiska regeringen, emedan THE och QS är riktade mot aktörer på "utbildningsmarknaden": *studenter, studenters föräldrar, arbetsgivare* osv. Även *samarbetspartners inom akademien, forskande och undervisande personal, universitetsstyrelser* och *finansiärer* är viktiga aktörer i lärosätenas omvärld (Hazelkorn 2007:101, Lindblad & Foss Lindblad 2009:186). Rankningarnas popularitet bland allmänheten och bland aktörer utanför akademien, till exempel studenter, företag och arbetsgivare, är en av anledningarna till att de fått en snabb ökning och spridits över världen. Det var när nyhetsmedia började publicera rankingar och de riktade sig till aktörer utanför akademien, som de började få större spridning (Espeland & Sauder 2007:9-10, Usher & Savino 2006:3). Tillsammans med förändringarna som beskrivs i avsnitt 2.1 har det uppstått ett behov av lättillgänglig information om högre utbildning och forskning och de internationella rankingarna är ett sätt att uppfylla detta behov. Rankingarna är lättillgänglig information som ger studenter och externa aktörer en möjlighet att tala om högre utbildning och forskning, oavsett om rankingarna är en bra eller dålig representation av ett lärosäte (Hazelkorn 2011:9-10).

Det är en viktig del av ranking som realitet att lärosätena påverkas indirekt av att de är övertygade om att viktiga externa aktörer använder rankingar: till exempel studenter (framförallt postgraduate level), politiker, finansiärer, arbetsgivare och potentiella samarbetspartners. Och det verkar finnas skäl för lärosätena att faktiskt utgå från att externa aktörer använder rankingar (Hazelkorn 2011b:503).

Because rankings act as a register of status, there is mounting evidence that 'major corporations tend to allocate their scarce recruitment dollars to institutions with academic reputations (tiers 1 and 2), and tend to shun those colleges and universities perceived to be inferior (tiers 3 and 4)' (Webster, 2001, p. 240). Those companies that sponsor research put more value on international reputation that is also expressed in rankings (Employers' Association, Germany; see Hazelkorn, 2011). (Hazelkorn 2011b:506)

A UK study found that 25 percent of graduate recruiters interviewed 'cited league tables as their main source of information about quality and standards'... (Hazelkorn 2011b:506)

Även lärosäten använder rankingar för att få en uppfattning om andra lärosäten, framför allt inför internationella samarbeten är rankingar ett verktyg för att bedöma ett lärosäte innan ett samarbete inleds. Det är intressant att även de som är kritiska till hur rankingar presenterar kvalitet ser rankingar som ett uttryck för internationell status. Kopplingen mellan rankingar och "statussystemet" är en anledning till att rankingar har blivit användbara för olika aktörer, till exempel studenter, akademiker och företag, rankingar bekräftar deras existerande bild av högre utbildning och forskning, därför upplevs de som användbara (Hazelkorn 2011:83, 116-117, Hazelkorn 2011b:510).

Om och hur studenter använder rankingar har undersökts i högre utsträckning än för andra externa aktörer. Både i Sverige och i andra länder skiljer sig användningen av rankingar åt mellan olika grupper av stu-

denter och beroende på vilken typ av utbildningar som studenterna är intresserade av. Utifrån undersökningar i USA verkar det finnas några faktorer som ökar möjligheten att en student använder rankingar: om studenten är högpresterande, har föräldrar som inte kommer från USA (framförallt Asien) eller söker till utbildningar inom medicin eller juridik (Hazelkorn 2011:127-128, Hazelkorn 2011b:507, Locke 2008:46). I Sverige har det gjorts två undersökningar om vad rankingar har för betydelse för studenters val. Båda är gjorda på masterstudenter som kommit till Sverige på egen hand från länder utanför Norden. Ungefär en tredjedelar av studenterna hade använt rankingar som hjälp, men det skiljde sig åt beroende på varifrån studenterna kom och vilka utbildningar de sökte. Undersökningarna ger belägg för att rankingar är en realitet, men att konsekvenserna av rankingarna är ganska begränsade, samtidigt som de överskattas av lärosätena (Almgren 2008:34-37).

Styrning av högre utbildning och forskning

De förändringar som diskuteras i avsnitt 2.1 ovan har skapat en situation där lärosäten konkurrerar med varandra nationellt och internationellt och lärosätenas prestationer i form av mätbara resultat jämförs med varandra. Förändringarna har ökat behovet av att jämföra och kategorisera högre utbildning och forskning för att kunna styra den. Detta har förändrat synen på högre utbildning och forskning och de internationella rankingarna har erbjudit ett nytt och passande sätt att tala om styrningen av densamma. Förändringarna har gått hand i hand med, och legitimerats av, en motsvarande utveckling i andra delar av samhället (Sahlin 2011:8-12). Den så kallade globaliseringen har påverkat styrningen av högre utbildning och forskning genom att göra internationella jämförelser relevanta. Som diskuteras i avsnitt 3.2 *Ranking som representation* ovan innehåller rankingar en föreställning, en idealbild, om vad ett "bra lärosäte" är. Eftersom föreställningen är uppställd i förväg blir rankingen både en jämförelse av hur likt lärosätet är idealbilden, och samtidigt en jämförelse mellan lärosäten om vilket som är mest likt idealet (Marginson 2009:611, 617, 627, Rostan & Vaira 2011:vii).

Rankingar används som ett sätt att tala normativt om högre utbildning och forskning. De används inte som ett verktyg för att förbättra prestationer, utan för att retoriskt argumentera för förändringar. Det här innebär det nya sättet att tala om styrningen av högre utbildning och forskning har blivit en realitet där retoriken ordnar lärosätena efter sina prestationer både vertikalt och horisontellt. Politiska beslutsfattare kan dra förenklade slutsatser av rankingar och besluta om förändringar i sina respektive utbildningssystem. Hazelkorn ger exempel på ett antal länder som vars förändringar haft som uttalat mål att "creating 'world-class' universities, using indicators promoted by rankings to define excellence" (Marginson 2009:611, 614-617, Hazelkorn 2011b:509).

3.4. Ranking som inomvärldsrealitet

Det här avsnittet tar upp resultaten från andra studier som undersökt hur lärosäten hanterar rankingar. Det är rimligt att tro att internationella rankingar påverkar de svenska lärosätena på något sätt eftersom de svenska lärosäten är en del av de förändringar som sker och det finns inget lärosäte som kan avskärma sig helt (Askling 2012:133, Marginson & van der Wende 2007b:5, Lindblad & Foss Lindblad 2009:3). Rankingar kan potentiellt påverka ett lärosäte på många olika sätt, det kan till exempel vara en diffus känsla av att personalens självkänsla påverkas med stolthet eller oro. Det kan också vara att ändra hur data rapporteras eller att ha en arbetsgång för att bevaka sina placeringar på olika rankingar (Hazelkorn 2011:114, Locke

2008:48). När ett lärosäte bevakar rankingar uppstår det alltid en möjlighet att detta också leder till strategiska eller akademiska reaktioner (Hazelkorn 2007:98), men i de internationella undersökningar som gjorts av rankingar finns det inte belägg för att rankingar generellt har direkt påverkan på lärosätens kärnverksamhet. Den direkta påverkan som har kunnat visas finns till största delen i administrativ verksamhet och i mindre utsträckning i akademisk verksamhet (Locke 2008:48, 57, Hazelkorn 2007:99-100, 107-108).

Direkt påverkan på administrativ verksamhet

Ett av de vanligaste sätten att omfördela resurser på är att lägga mer resurser på marknadsföring och arbete med media. Till exempel har marknadsföring gentemot andra lärosäten och marknadsföring mot internationella studenter på mässor runt om i världen ökat (Espeland & Sauder 2007:25-26, Hazelkorn 2011:104, Locke 2008:57). Det saknas belägg för att rankingar leder till en omfördelning av resurser mellan forskning och utbildning inom ett lärosäte. I det svenska systemet är det också svårt att göra en sådan omfördelning i någon större utsträckning. Det är troligare att rankingar påverkar resursfördelningen mellan forskning på olika områden, mellan olika forskargrupper eller mellan olika administrativa områden. Exempel på detta är att satsa resurser på forskare eller forskargrupper som har hög internationell profil, som forskar inom ett område som förväntas ha större inverkan på rankingen, eller använda resurserna för att få starka forskningsmiljöer som kan hävda sig internationellt och därmed höja rankingen (Hazelkorn 2011:107-110). De lärosäten som i undersökningar bekräftar att deras verksamhet förändras av rankingar är noga med att påpeka att rankingar inte är styrande för lärosätets strategi, det är förändringar som hade genomförts ändå. Rankingarna kan alltså fylla en funktion av att ge extra tyngd åt beslutet. Ett tecken på detta är de undersökningar som visar att lärosäten använder sina positiva placeringar på rankingar i syftet att få publicitet och att framställa lärosätet som framgångsrikt i olika sammanhang men undviker att prata om negativa placeringar. Men när den administrativa verksamheten påverkas av rankingarna sker en anpassning till rankingarnas sätt att tala om högre utbildning (Locke 2008:34, Hazelkorn 2011:97, 104, Hazelkorn 2011b:504).

Indirekt påverkan på kärnverksamheten

Institutional representatives often mentioned that they used to be 'naïve' about data submissions but that they were increasingly learning to 'play the game' and adopting a more considered approach to these. (Locke, 2008:47)

Det är skillnad på direkt påverkan från rankingarna och på att se rankingarna som användbara, vilket skulle kunna leda till en indirekt påverkan. Skillnaden är intressant för lärosätena i Sverige eftersom det är rimligt att de framförallt påverkas indirekt av rankingarna. Hazelkorn beskriver skillnaden mellan direkt och indirekt påverkan och menar att när ett lärosäte ser rankingarna som meningsfulla så formar det lärosätets hantering av dem:

While several respondents specifically said they did "not orient our strategy to please the rankings" or "modify our work to please rankings" they did "consider the meaningful measures they provide". (Hazelkorn, 2007:100)

A key factor shaping HE responses to rankings is the belief that rankings bring benefits, in terms of greater support and recognition from government, students, faculty, peers employers, benefactors and other stakeholders. (Hazelkorn, 2011:96)

Varje indirekt påverkan kan tänkas påverka även kärnverksamheten om ekonomiska resurser och engagemang tas från kärnverksamheten och ges till administrativ verksamhet (Locke 2008:57, Espeland & Sauder 2007:25-26, Hazelkorn 2011:107, 110). När lärosätena tror att externa aktörer använder rankingar får de betydelse för lärosätets agerande, de blir en realitet (Hazelkorn 2011:90-91). Det kan till exempel handla om att lärosätena använder rankingar i marknadsföringssyfte eller att placeringar går att följa på deras hemsidor. Det finns lärosäten som använder rankingar på det här sättet samtidigt som de uppger att rankingar förvränger externa aktörers uppfattningar om högre utbildning och forskning (Hazelkorn 2007:97, Hazelkorn 2011:104-105).

3.5. Kategorisering av lärosäten

Kategorisering i tidigare forskning

Av de som tidigare undersökt hur lärosäten hanterar rankingar kategoriserade Hazelkorn (2011:208) lärosätena i sin undersökning efter ålder, storlek och vilket uppdrag de ansåg sig ha och hur de finansieras. Locke (2008, Appendix D och E) gjorde en kategorisering utifrån typ (flerfakultet eller specialist) och en speciellt utifrån brittiska förhållanden¹³. Men varken Hazelkorn eller Locke argumenterar för de kategoriseringar de gör. Enligt Hazelkorns undersökning kan det vara så att lärosätets placering påverkar vilken inställning det har till rankingar men samtidigt argumenterar Hazelkorn för att rankingar har betydelse även för de lärosäten som är lågt rankade: de befinner sig i en annan situation, men rankingar har ändå betydelse. Utifrån de undersökningar som Hazelkorn och Locke har genomfört går det inte att dra några slutsatser om att olika typer av lärosäten hanterar rankingar på olika sätt, eller att det finns vissa egenskaper hos ett lärosäte som påverkar arbetet med rankingar (Hazelkorn 2007:98, Hazelkorn 2011:85, 118).

Befintliga indelningar av svenska lärosäten

Populärt delas de svenska lärosätena in i grupperna "högskolor" och "universitet", men det är stora skillnader inom grupperna. Statistiska centralbyrån (SCB) använder i sin statistik en indelning som är mer differentierad: Universitet, Högskolor med vetenskapsområde¹⁴, Övriga högskolor, Konstnärliga högskolor och Övriga enskilda utbildningsanordnare. Den indelningen utgår från lärosätenas uppdrag och karaktären av deras verksamhet. På sin webbplats gör Högskoleverket (HSV) en indelning efter examensnivå och om högskolan är statlig eller drivs av en enskild utbildningsanordnare. Indelningen för examensnivå är: "lärosäten med tillstånd att utfärda examina inom grundläggande högskoleutbildning och forskarutbildning, lärosäten med tillstånd att utfärda examina på grundnivå och avancerad nivå, enbart examenstillstånd inom psykoterapi" (Högskoleverket 2012), se bilaga 2 för en tabeller över indelningarna. Det kan vara intressant att gruppera de svenska lärosätena på något sätt för att studera hur olika grupper av lärosäten hanterar internationella rankingar.

---

¹³ Indelningen "mission group or representative body": Russell Group, 1994 Group, University Alliance, Million+, GuildHE, Non-aligned.

¹⁴ Sedan 2010 finns inte begreppet Vetenskapsområde kvar men det används fortfarande i den senaste uppdateringen av SCB:s statistik.

4. Preciserade frågeställningar

I inledningen motiveras uppsatsens syfte att undersöka hur svenska lärosäten hanterar internationella rankingar. Bakgrunden beskriver de internationella rankingarna, och förändringar inom högre utbildning och forskning som är viktiga för att förstå relationen mellan svenska lärosäten och rankingarna. Med utgångspunkt i att idén om ranking är en social konstruktion som ges betydelse av aktörer i och omkring lärosätenas verksamhet diskuteras två begrepp som kan användas för att analysera relationen mellan rankingarna och lärosätena: ranking som representation och ranking som realitet. Begreppen kan användas för att undersöka hur de svenska lärosätena hanterar rankingar. Det är rimligt att olika typer av lärosäten hanterar rankingarna på olika sätt. För att undersöka detta behövs en gruppering av lärosätena. Uppsatsens syfte preciseras till tre frågeställningar:

- Hur hanterar svenska lärosäten internationella rankingar som representation?
- Hur hanterar svenska lärosäten internationella rankingar som realitet?
- Vilka grupper av lärosäten är intressanta i förhållande till rankingarna och finns det skillnader i hur dessa grupper hanterar rankingar?

Genom att besvara dessa frågeställningar kan vi bättre förstå rankingar och diskutera dess betydelse för högre utbildning och forskning. Frågeställningarna har de svenska lärosätena och deras hantering av rankingarna i fokus, men genom att besvara dem bidrar jag också till en mer principiell diskussion om styrning av utbildning genom resultatmätning. Vad jag vet är detta den första undersökning som undersöker det här i Sverige.

5. Metod och empiri

Resonemangen ovan har gett en bakgrund till förändringar inom högre utbildning och forskning och argumenterat för att det är intressant att undersöka hur lärosätena hanterar rankingar, och att detta kan göras med de två begreppen ranking som representation och ranking som realitet. För att kunna svara på frågeställningarna som formulerats utifrån dessa resonemang har det varit nödvändigt med en empirisk undersökning. Hanteringen av rankingarna vid ett lärosäte finns i lärosätets verksamhet, personalens uppfattningar, i de beslut som fattas. För att undersöka detta måste människorna i verksamheten undersökas, det går inte att bara studera lärosätenas dokument eller att bara undersöka rankingarna i sig. Empirin i den här undersökningen kommer från en kort webbenkät som skickats till rektorerna vid Sveriges högskolor och universitet. Resultaten från enkäten har analyserats tillsammans med statistik från Högskoleverket (HSV).

5.1. Insamling av data

Val av respondenter

Undersökningen behövde fokusera på de beslut och den verksamhet som sker på lärosätena i relation till internationella rankingar, inte på rankingarna i sig. Undersökningen behövde ha bredd, det vill säga undersöka många lärosäten och därför är undersökningen begränsad till en person vid varje lärosäte. Rektorerna vid de svenska högskolorna är den befattningshavare som är ansvarig för hur lärosätet hanterar rankingar. De är inte delaktiga i, och känner säkert inte till all verksamhet som pågår på lärosätet, men rektorernas uppdrag och position gör att deras bedömningar är intressanta för att studera hur de svenska lärosätena hanterar internationella rankingar och därför är de respondenter i denna undersökning. Det hade varit intressant att göra en undersökning med andra befattningshavare på ett lärosäte också, till exempel styrelsemedlemmar, höga tjänstemän eller enskilda forskare, men ett större antal lärosäten har prioriterats framför ett mindre antal. Detta har varit viktigt för att kunna göra en kategorisering av lärosätena. Rektorerna är bara en representant för ett lärosäte men kan ändå förväntas ha övergripande kunskap om sitt lärosätets verksamhet och de är den enskilda person som har som uppgift att representera hela sitt lärosäte. Deras uppfattningar och upplevelser av rankingar är betydelsefulla för det enskilda lärosätet, de bör dessutom vara insatta i sitt lärosätes hantering av rankingar och de har anledning att fundera över rankingar i relation till sitt lärosätes verksamhet. Det är rektorernas bedömning och hantering av rankingar och sitt lärosätes verksamhet som därför är i blickpunkten i den empiriska undersökningen. Rektorernas position innebär också att de kan förväntas ha egna agendor i rankingsfrågor (Esaiasson m.fl. 2007:258, Jaeger 1997:458-459).

Val av insamlingsmetod

I undersökningen var det viktigt att få in svar från så många rektorer (bredd) som möjligt, än att få in färre men mer ingående svar (djup). Det var också viktigt att nå rektorerna personligen för att undersöka deras bedömningar och hantering av rankingarna. Undersökningen genomfördes därför som en kort webbenkät som skickades ut till rektorernas personliga epostadresser. På så sätt var det möjligt att med en begränsad arbetsinsats göra en undersökning som omfattade hela populationen. Det hade funnits fördelar med att genomföra undersökningen med intervjuer, på telefon eller ännu hellre personligen. Det hade gett högre kvalitet på de insamlade svaren och en möjlighet för rektorerna att fördjupa intressanta svar. Men både på grund av begränsningar i tid, och på att det hade varit svårare att få tillgång till rektorerna för sådana inter-

vjuer, genomfördes undersökningen som en enkät. Traditionellt skickas enkäter ut som en pappersenkät, men webbenkäter blir vanligare eftersom de är snabbare och billigare och dessutom har en webbenkät till rektorernas personliga epostadresser större chans att verkligen hamna hos rektorerna själva (Esaiasson m.fl. 2007:283-285, 458, Jaeger 1997:459-460).

Konstruktion av enkäten

För undersökningen var det viktigt att så många av rektorerna som möjligt besvarade enkäten, och att de besvarade den själva. Det finns anledning att tro att rektorerna i vissa fall inte själva svarar på enkäten utan låter en medhjälpare göra det. För att undvika detta har det visats tydligt i följebrevet och i enkätfrågornas formuleringarna att den riktar sig till rektorn som befattningshavare. För att minska bortfallet gjordes enkäten kort och lättillgänglig. Målet var att inte belasta rektorerna mer än nödvändigt och att även ointresserade rektorer skulle ta sig tid att svara. Totalt bestod enkäten av sju frågor, plus två delfrågor och två öppna fält avsedda för egna kommentarer. Enkäten beräknades ta ungefär 5-10 minuter att besvara. Enkäten skickades ut tillsammans med ett följebrev med SUHF:s nuvarande ordförande Pam Fredman som avsändare. Detta gav undersökningen hög legitimitet och poängterade att undersökningen är intressant för högre utbildning i Sverige. I konstruktionen av enkätfrågorna användes frågor från liknande undersökningar om internationella rankingar, som riktat sig till lärosäten (Hazelkorn 2007, Locke 2008). Några frågor kunde återanvändas helt men de enkäterna var också bra för att få en uppfattning om vad som var en bra typ av frågor och längd på enkäten. Det är viktigt att respondenten förstår frågorna eftersom det i en enkätundersökning inte går att interagera med respondenten. Istället har enkäten bearbetats grundligt i flera omgångar för att göra frågorna så tydliga som möjligt, enhetligt skrivna och med entydiga formuleringar. Eftersom rektorerna förväntas vara väl insatta i de begrepp som används och ha ett intresse för internationella rankingar är det rimligt att de kan svara även på mer avancerade frågor (Jaeger 1997:458-460, Esaiasson m.fl. 2007:63-71, 210-213, 270-277). I bilaga 3 finns enkäten med följebrev och konstruktionen av enkäten beskrivs ytterligare.

Urval

I tabellen i *bilaga 1* listas samtliga lärosäten som har rätt att utfärda svenska examina. Ett antal av dessa har mycket få studenter och bedriver utbildning inom ett begränsat område så som psykoterapi, konst, skogsvård eller teologi. Dessa kan därför inte betraktas som en del av populationen för undersökningen: populationen måste bestå av de lärosäten som har verksamhet som kan relateras till de internationella rankingarna. Det är svårt att dra en exakt gräns mellan de lärosäten som har en sådan verksamhet och de som inte har det. Till exempel kan de elva lärosäten som förekommit på de internationella rankingarna¹⁵ antas skilja sig från övriga lärosäten eftersom deras internationella verksamhet är mycket olik verksamheten vid en liten vårdhögskola som enbart agerar lokalt. Eftersom gränsen behöver dras någonstans användes inför undersökningen Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) som kriterium: de 40 lärosäten som är medlemmar i SUHF utgör populationen för undersökningen. Även om det kan antas finnas stora variationer kan det antas att de lärosäten som inte är medlemmar i SUHF betraktar sig som så specialiserade och annorlunda att de inte har samma intressen som andra lärosäten. De har rimligen inte heller någon verksamhet relaterad till internationella rankingar. Eftersom det inte är några problem att skicka en webbenkät

---

¹⁵ Se bilaga 1.

till de 40 lärosäten som är medlemmar i SUHF kan undersökningen göras på ett totalurval av populationen vilket innebär att svaren i undersökningen inte kan eller behöver generaliseras till en större population, svaren beskriver faktiskt hela populationen (Esaiasson m.fl. 2007:196).

Bearbetning av befintlig data

Tillsammans med enkätsvaren från varje lärosäte sammanställdes data för några olika nyckeltal från Högskoleverket (HSV) och uppgifter om lärosätets placeringar på de internationella rankingarna under de senaste åren. Uppgifterna matades manuellt in från HSV:s och de olika rankingarnas webbplatser i ett statistikprogram där de kunde behandlas tillsammans med enkätsvaren. I bilaga 2 finns beskrivet vilka nyckeltal som användes och referenser till sidorna där datan är tillgänglig.

Etiska överväganden

Inför varje undersökning som involverar andra människor bör vissa etiska överväganden göras för att skydda de personer som medverkar i forskningen från eventuell skada eller kränkning. Detta brukar kallas för individskyddskravet (Gustafsson & Hermerén 2011:16-18). De etiska övervägandena inför undersökningen bygger på att undersökningen riktas till de personer som är rektorer vid Sveriges lärosäten, de ombeds besvara enkäten i deras roller som rektorer. Tillsammans med webbenkäten skickades ett följebrev till rektorerna som gav den nödvändiga informationen om undersökningen och kontaktuppgifter till mig som genomförde den. Eftersom det är en mycket begränsad undersökning som riktar sig till personer med offentliga uppdrag vid Sveriges lärosäten, som inte är i någon utsatt position och som svarar i egenskap av tjänstemän, kan det inte anses nödvändigt med några särskilda krav på samtycke från rektorerna. Följebrevet gjorde det lätt för rektorerna att skaffa sig en uppfattning om undersökningens omfattning och karaktär och att välja om de ville delta. Undersökningen har inte kunnat genomföras helt anonymt, då hade det inte varit möjligt att undersöka rektorernas svar tillsammans med statistik för deras lärosäte, men eftersom enkäten inte innehåller personliga eller andra särskilt känsliga uppgifter har detta inte bedömts vara något problem¹⁶. Eftersom undersökningen inte innehåller några etiskt känsliga moment och det inte krävs några särskilda åtgärder för att skydda deltagarna, är det inte heller problematiskt att hantera och använda de insamlade uppgifterna i enlighet med god forskningssed (Vetenskapsrådet 2002:7-14).

5.2. Analysverktyg

För att i analysen besvara frågeställningarna utifrån svaren på enkätfrågorna och den befintliga datan som hämtats från HSV behövs ett analysverktyg som visar hur undersökningen ska analyseras och hur olika slutsatser kan dras. Enkätens frågor är en operationalisering av de två aspekter av hur lärosätena hanterar rankingar som diskuterats i avsnitt 3 *Teori och tidigare forskning om rankingar*, ranking som representation och ranking som realitet. Ranking som representation operationaliseras till frågor om hur rektorerna ser på den bild som rankingar ger av lärosätet gentemot omvärlden och gentemot lärosätet självt. Frågorna berör inte rankingarna i sig utan rektorernas uppfattningar om rankingarna och hur de hanterar rankingarnas representationer. Ranking som realitet operationaliseras till frågor om lärosätet använder rankingar, om åtgärder som lärosätena skulle kunna göra som en följd av rankingar, och till frågor om hur rektorerna bedömer att

---

¹⁶ Eftersom enkäten skickas till och besvaras personer som i de flesta fall har officiella uppdrag vid statliga myndigheter blir frågan om konfidentialitet lite speciell: inkomna ärenden till myndigheter ska diarieföras och arkiveras, vilket i princip gör det möjligt för vem som helst att begära ut enkätsvaren från respektive lärosäte.

andra aktörer använder rankingar. De två teoretiska begreppen är grunden för hur analysen genomförs. Innehållet i begreppen som skrivits fram i avsnitt 3 blir därvid styrande för vad som är intressant i rektorernas svar och hur svaren ska tolkas, då också i olika kategorier av lärosäten.

Tolkning, validitet och reliabilitet

Undersökningens resultat är en redovisning av hur jag tolkar svaren på rektorernas frågor, med grund i de teoretiska begreppen och i kategoriseringen av lärosätena. Eftersom undersökningen är gjord på hela den definierade populationen av lärosäten är det absoluta antalet svar som är utgångspunkten för analysen. I vissa fall kommer det finnas en tydlig majoritet för ett visst svar, i andra fall kommer det vara jämnare. Det är intressant att resonera om de svar som rektorerna ger även om det inte är en majoritet av rektorerna. På det här sättet kan tolkningen av enkätsvaren bli ett resultat som visar både på hur rektorerna vid de svenska lärosätena hanterar rankingar, och ett resultat som visar på olika aspekter av att hantera rankingar utifrån de teoretiska begreppen och kategoriseringen (Esaiasson m.fl. 2007:172-173,249-254). De teoretiska begreppen ranking som representation och ranking som realitet har operationaliserats till enkätfrågor som kan användas för att undersöka begreppen. Att systematiskt återkoppla till den teoretiska diskussionen av begreppen har varit ett sätt att få en god validitet i undersökningen. Materialet har varit litet och lättöverskådligt vilket minskat risken för fel som påverkar reliabiliteten. Vissa delar av bearbetningen har upprepats för att kontrollera slarvfel (Teorell & Svensson 2007:55-59, Esaiasson m.fl. 2007: 64-71).

Analysens genomförande

Datamaterialet undersöktes noggrant bland annat genom att det bearbetats på olika sätt för att upptäcka intressanta eller oväntade svar. Svaren på varje fråga redovisades i en frekvenstabell som i ett tidigt skede av analysen sammantaget gav en deskriptiv rapport över hur rektorerna svarade. Materialet sammanställdes också i en stor matris där de olika svarsalternativen på varje fråga var färgmarkerade för att det enkelt skulle gå att se om många rektorer svarat likadant på vissa frågor. Bearbetningen av materialet visade vilka enkätfrågor som var intressanta att analysera mer och vilka som kunde avfärdas som mindre intressanta. Undersökningen gjordes på ett totalurval, så det antal rektorer som svarat på ett visst sätt i undersökningen är det faktiska antal som gör den bedömningen i Sverige. Det är detta som det är intressant att resonera om i analysen. För att lättare få överblick över materialet reducerades enkätsvaren till "positiva svar", det vill säga att en rektor instämmer i ett påstående antingen med en markering i någon av de två höga alternativen på en skalfråga (bilaga 3, fråga 1, 2, 5, 6 och 7) eller med ett kryss i en flervalsfråga (bilaga 3, fråga 3, 3b och 4). De positiva svaren redovisas i kolumnen "+" i tabell 3 till 8, varje tabell delar också upp svaren i de kategorier som används för att se om det finns skillnader i hur olika grupper av lärosäten hanterar rankingarna.

5.3. Bortfallsanalys

Sveriges 51 lärosäten för högre utbildning är en heterogen grupp där intresset för internationella rankingar kan antas variera mycket. Populationen definierades istället till de 40 lärosäten som är medlemmar i SUHF, de övriga elva är små lärosäten med en verksamhet som antagligen inte är relaterad till internationella rankingar. 33 av de 40 rektorerna besvarade enkäten, undersökningen har alltså ett litet bortfall med en svarsfrekvens på 83 procent. Fyra av de sju rektorer som inte besvarade enkäten – rektorerna vid *Konstfack*, *Operahögskolan i Stockholm*, *Röda Korsets högskola* och *Sophiahemmet högskola* – är små lärosäten med utbildningar inom vård eller konst, de övriga tre – *Handelshögskolan i Stockholm*, *Luleå tekniska universitet* och

Högskolan i Gävle – är lärosäten med ett bredare utbud av utbildningar. Samtliga lärosäten som inte besvarat enkäten är bland de mindre i Sverige, både sett till utbildning och till forskning, se bilaga 2. Det finns stora likheter mellan de elva lärosäten som definierades bort och de sju lärosäten som utgör bortfallet. Se tabell 11 för en översikt över antalet lärosäten i bortfallet.

Det är en styrka att kunna göra en bra bortfallsanalys i undersökningen innan enkätsvaren analyseras. Med en svarsfrekvens på 83 procent ger materialet en bra bild av hur rektorerna vid Sveriges lärosätena svarar. Eftersom det är ett litet bortfall och det dessutom är känt vilka lärosäten som inte svarat, är det möjligt att ta hänsyn till bortfallets karaktär i analysen av materialet.

Externt bortfall

Bortfallet karaktäriseras av lärosäten vars verksamhet inte är relaterad till internationella rankingar, vilket stämmer väl överens med och styrker resonemanget ovan om att alla lärosäten i Sverige inte tillhör populationen för undersökningen: lärosätena i bortfallet har samma karaktär som de lärosäten som inte är med i SUHF, och därför inte en del av populationen. En av rektorerna som inte besvarade enkäten skickade ändå ett svar där hen påpekade just att internationella rankingar inte berör lärosätets verksamhet. I karakteriseringen av bortfallet är Handelshögskolan i Stockholm ett undantag, det är det enda lärosätet som förekommer på internationella rankingar¹⁷ och som inte besvarat enkäten. Handelshögskolan i Stockholm är ett undantag också för att det är ett av de mindre lärosätena i Sverige, de övriga tio rankade lärosätena är Sveriges tio största lärosäten. Eftersom den här undersökningen gjorts på ett totalurval av de svenska lärosäten som har verksamhet som är relaterad till internationella rankingar är det inte aktuellt att generalisera svaren, de svar som kommit in är helt enkelt så som rektorerna vid samtliga svenska lärosäten svarar (Esaïsson m.fl. 2007:212).

Internt bortfall

I tabell 3 till 8 redovisas det absoluta antalet svar på svarsalternativ 1 till 4 på skalfrågorna (bilaga 3, fråga 1, 2, 5, 6 och 7). På dessa frågor går det att se att vissa frågor inte har blivit besvarade alls, detta kan kallas det interna bortfallet¹⁸, frågorna hade också alternativet "Kan ej ange". Ej besvarade frågor och alternativet "Kan ej ange" kan analyseras tillsammans som en avsaknad av svar på frågan. Det är framförallt på fråga 6, om andra aktörers användning av rankingar, som rektorernas svarat att de inte kan ge ett svar. Även fråga 5.4 om de anställdas engagemang har något färre svar än övriga frågor. Som mest saknas fem svar på en fråga och det är få av skalfrågorna som samtliga 33 rektorer besvarat. Detta beror på att två rektorer har svarat "Kan ej ange" på ett stort antal skalfrågor (och inte kryssat i en enda av flervalsfrågorna). Utöver detta saknas det svar på några enstaka frågor, men det har varit vanliga att rektorerna angett alternativet "Kan ej ange". Det interna bortfallet kommenteras i slutet av analysen där de olika kategorierna analyseras var för sig.

---

¹⁷ Se avsnitt 2.2 för en lista över de svenska lärosätena som rankats internationellt under 2010 och 2011.

¹⁸ På flervalsfrågorna är detta inte möjligt att urskilja eftersom ett uteblivit svar redovisas på samma sätt som om den svarande inte instämmer i påståendet.

6. Analys och resultat

6.1. En kategorisering av Sveriges lärosäten

Högre utbildning i Sverige är på många sätt homogen, med formellt lika förutsättningar för till exempel lärosätenas finansiering. Men lärosätena skiljer sig ändå mycket åt och genom att utgå från dessa skillnader kan en indelning göras som är meningsfull för att analysera hur svenska lärosäten hanterar internationella rankingar. I bilaga 2 finns en tabell över den statistik som diskuterats.

Uppdelning efter storlek

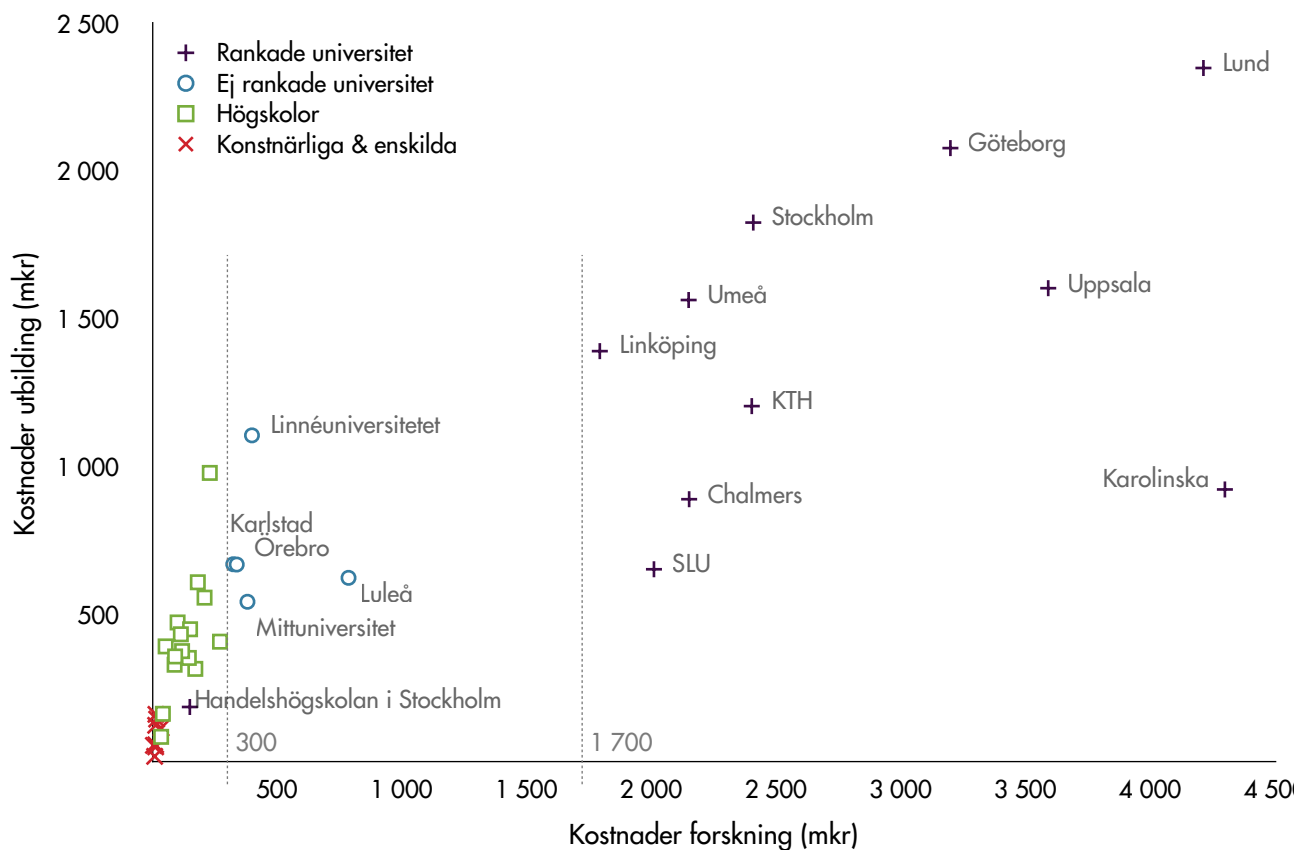
Storleken på de svenska lärosätena kan representeras av deras kostnader för forskning och utbildning. Figur 1 illustrerar tydligt att det finns en grupp lärosäten i Sverige som har avsevärt större forskningsverksamhet än övriga lärosäten, alla dessa tillhör SCB:s kategori Universitet och de är allihop rankade¹⁹. Denna grupp med stora universitet har forskningskostnader på mellan 1 700 och 4 000 miljoner kronor. Detta ska jämföras med resterande svenska lärosäten som har forskningskostnader på mindre än 400 miljoner, med undantag för Luleå tekniska universitet. En kategorisering utifrån forskningskostnader skulle alltså placera de tio stora universiteten för sig, en uppdelning som nästan helt sammanfaller med vilka lärosäten som är rankade. Dessa lärosäten har också, med två undantag²⁰, högre utbildningskostnader än resterande lärosäten. Med avseende på utbildningskostnader finns det ingen gräns som tydligt avskiljer någon av SCB:s kategorier, se figur 1. Men SCB:s kategorisering följer ganska konsekvent lärosätenas kostnader för forskning, uppdelningen drar en gräns mellan de mindre universiteten och kategorin Högskolor med vetenskapsområde vid ungefär 300 miljoner kronor. De lärosäten som har stora kostnader för forskning har också hög andel forskning. SCB skiljer ut några av de stora högskolorna i kategorin Högskolor med vetenskapsområde, men sett till kostnader för forskning och utbildning är det inga stora skillnader mellan lärosätena i SCB:s kategorier Högskolor med vetenskapsområde och Övriga högskolor. Vidare finns lärosätena med de minsta kostnaderna nästan uteslutande i kategorierna Konstnärliga högskolor och Övriga enskilda utbildningsanordnare, se tabell i bilaga 1. En meningsfull uppdelning med avseende på storlek skulle alltså kunna dela upp de stora högskolorna på något sätt och slå samman de små lärosätena.

Uppdelning efter andel utländska studenter

Ett annat sätt att representera de svenska lärosätenas storlek är genom antalet studenter och det är intressant att se vad en analys utifrån antalet inhemska respektive utländska studenter kan leda till. Som konstaterats ovan är det framförallt studenter som söker utbildningar i andra länder som använder internationella rankingar. De flesta universitet har över 10 procent utländska studenter, de flesta högskolor har under 10 procent, några lärosäten har en lägre andel, några en mycket högre, se tabell 2. Det totala antalet studenter följer ungefär SCB:s kategorisering, men även här saknas tydliga skillnader mellan de universitet som inte är rankade och de stora högskolorna och det är en större spridning bland de rankade universiteten. Det finns inga tydliga grupperingar av lärosätena utifrån andelen utländska studenter. Lärosäten med hög andel

¹⁹ Det elfte svenska lärosätet som förekommer på internationella rankinglistor är Handelshögskolan i Stockholm, se bortfallsanalysen.

²⁰ Linnéuniversitetet och Malmö högskola har högre utbildningskostnader än Karolinska institutet, Chalmers tekniska högskola och Sveriges lantbruksuniversitet.

Figur 1: Sveriges lärosäten efter kostnader för forskning och utbildning 2011
 Se även bilaga 2 för diagram där samtliga lärosäten går att identifiera

utländska studenter finns i SCB:s kategorier Universitet, Högskolor med vetenskapsområde och Konstnärliga högskolor. De lärosäten som har inga eller väldigt få utländska studenter finns i kategorierna Konstnärliga högskolor eller Övriga enskilda utbildningsanordnare.

Tabell två listar andelen utländska studenter vid några av Sveriges lärosäten²¹. Två av Sveriges tekniska högskolor, KTH och Blekinge har högst andel, åtta av Sveriges elva rankade lärosäten har också en hög andel. Andelen utländska studenter vid de svenska lärosätena följer till viss del en uppdelning utifrån om lärosätena är rankade eller inte, men beror också på vilken typ av utbildning lärosätet har²². De utländska studenterna är intressanta eftersom de är en tydlig målgrupp för rankingarna QS och THE. En uppdelning efter andelen utländska studenter skulle följa uppdelningen efter rankade lärosäten eller storleken på lärosätena. Detta kan vara en uppdelning efter hur väl ansett lärosätet är utomlands, så som framkommit i undersökningar i andra länder, men det kan också tänkas att utländska studenter väljer att åka till landet Sverige snarare än att de åker till ett visst lärosäte. Siffrorna i tabell 2 är från 2011, alltså innan det infördes studieavgifter för utomeuropeiska studenter i Sverige. Införandet har antagligen påverka antalet utländska studenter, och kanske gynnat vissa lärosäten framför andra.

²¹ I tabellen listas de med 10 procent eller större andel utländska studenter, i bilaga 2 finns en lista över samtliga lärosäten.

²² Även bland de Konstnärliga & enskilda lärosätena verkar det finnas några som har en hög andel, fastän mycket få till antalet.

Tabell 2: Andelen utländska studenter vid Sveriges lärosäten 2011
 Se bilaga 2 för en tabell med andelen utländska studenter vid samtliga lärosäten

Lärosäte	Rankat	Högskolekat (SCB)	Antal inhemska studenter	Antal utländska studenter	Procent utländska studenter
23 Kungl. Tekniska högskolan	Ja	Universitet	11 987	4 127	26
1 Blekinge tekniska högskola	Nej	Vetenskapsområde	4 193	1 271	23
31 Operahögskolan i Stockholm	Nej	Konstnärliga	29	8	22
3 Dans- och cirkushögskolan	Nej	Konstnärliga	180	46	20
8 Handelshögskolan i Stockholm	Ja	Universitet	1 499	375	20
2 Chalmers tekniska högskola	Ja	Universitet	8 338	1 830	18
21 Kungl. Konsthögskolan	Nej	Konstnärliga	179	39	18
20 Konstfack	Nej	Konstnärliga	533	102	16
38 Sveriges lantbruksuniversitet	Ja	Universitet	4 840	832	15
27 Lunds universitet	Ja	Universitet	29 653	4 317	13
19 Karolinska institutet	Ja	Universitet	8 704	1 176	12
40 Uppsala universitet	Ja	Universitet	25 841	3 168	11
22 Kungl. Musikhögskolan i Sthlm	Nej	Konstnärliga	602	71	11
24 Linköpings universitet	Ja	Universitet	19 012	2 226	10
13 Högskolan i Jönköping	Nej	Vetenskapsområde	10 184	1 080	10

En ny kategorisering

För att analysera de svenska lärosätenas hantering av internationella rankingar är det meningsfullt att göra en indelning efter om lärosätena är rankade eller ej. Detta, tillsammans med den avsevärda skillnaden i forskningskostnader, motiverar gruppen *Rankade universitet*. Vidare är det motiverat med en grupp för de lärosäten som är avsevärt mindre än resten. Med ett par undantag är detta lärosätena i SCB:s kategorier Konstnärliga lärosäten och Övriga enskilda utbildningsanordnare. Tillsammans motiverar de gruppen *Konstnärliga & enskilda*. Lärosätenas storlek motiverar inte ytterligare grupper, i den här kategoriseringen behålls uppdelningen mellan Universitet och högskolor, men inte uppdelningen mellan Högskolor med vetenskapsområde och Övriga högskolor, ytterligare två grupper blir därför *Högskolor* samt *Ej rankade universitet*.

6.2. Hur hanterar lärosätena ranking som representation?

I analysen redovisas svaren på enkätfrågorna i enkla sammanställningar av den absoluta frekvensen för positiva svar på frågorna, i kolumnen "+" i tabell 3 till 8. Ett positivt svar innebär en markering på någon av de två höga alternativen på en skalfråga (bilaga 3, fråga 1, 2, 5, 6 och 7) eller med ett kryss i en flervalsfråga (bilaga 3, fråga 3, 3b och 4). Ett negativt svar innebär en markering på någon av de två lägre alternativen på en skalfråga eller ett uteblivet kryss i en flervalsfråga. För skalfrågorna har uteblivna svar slagits ihop med markeringar på alternativet "Kan ej ange". Uteblivna svar har markerats med en grå skuggning, dessa frågor summerar inte ihop till 33 svar. Kolumnen "Av totalt" anger totalt antal lärosäten som besvarat enkäten inom varje kategori.

Ranking som representation har låg validitet

Rektorerna vid de svenska lärosätena svarar att rankingar är dåliga på att ge "korrekt information om lärosäten och lärosätets kvalitet" (fråga 2.2), det är få som anser rankingarna som användbara för att bedöma andra lärosäten eller för att beskriva det egna lärosätet (tabell 3).

Tabell 3: Validiteten i ranking som representation
Absolut antal svar på fråga 2.2, 5.1 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2) och fråga 3.4 ("+" är antal kryss)
Fråga 2.2 har 1 uteblivet svar i kategorin Konstnärliga & enskilda
Fråga 5.1 har 2 uteblivna svar i kategorin Högskolor

	Rankingar ger korrekt information (2.2)		Tar rankingar i beaktande inför samarbeten (5.1)		Använder placeringar i marknadsföring (3.4)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	1	9	5	5	3	7	10
Ej rankade universitet	0	4	1	3	0	4	4
Högskolor	2	12	3	9	3	11	14
Konstnärliga & enskilda	0	4	0	5	0	5	5
Samtliga lärosäten	3	29	9	22	6	27	33

Rektorerna svarar att den representation rankingarna gör av deras lärosäten saknar validitet. Flera av rektorerna kritiserar rankingarnas konstruktion, rankingarnas val av indikatorer och att de inte är relevanta för små eller konstnärliga lärosäten (fråga 1b och fråga 9). Men uppfattningen att rankingarna är dåliga representationer handlar inte bara om att rankingarna ska vara relevanta, rektorer i alla kategorier svarar att rankingarna inte ger korrekt information om lärosätet i allmänhet. Det är tydligt att rektorerna är mycket kritiska till hur rankingarna presenterar deras lärosäten. Rektorernas bedömning att ranking som representation har låg validitet är en viktig utgångspunkt för de fortsatta resonemangen.

Ranking som representation har betydelse för lärosätena

Rektorerna bedömer att "ranking påverkar lärosätets anseende". 18 rektorer svarar att lärosätets placeringar presenteras internt och samtliga av dessa presenterar placeringarna för rektorn och den centrala ledningen på lärosätet. Något färre rektorer svarar att "lärosätets långsiktiga kvalitetsarbete har bland annat syftet att höja lärosätets placeringar" (tabell 4).

Tabell 4: Betydelsen av ranking som representation
Absolut antal svar på fråga 2.3, 3.2 och 5.3 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2)
Fråga 2.3 har 1 uteblivet svar i kategorin Konstnärliga & enskilda
Fråga 5.3 har 3 uteblivna svar i kategorierna Högskolor och Konstnärliga & enskilda

	Rankingar påverkar lärosätets anseende (positivt eller negativt) (2.3)		Presenterar lärosätets placeringar internt på lärosätet (3.2)		Långsiktiga kvalitetsarbetet har bl.a. syftet att höja lärosätets placeringar (5.3)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	10	0	8	2	6	4	10
Ej rankade universitet	4	0	2	2	2	2	4
Högskolor	10	4	8	6	5	7	14
Konstnärliga & enskilda	3	1	0	5	1	3	5
Samtliga lärosäten	27	5	18	15	14	16	33

Rektorernas svar på fråga 3.2 är intressanta eftersom tio lärosäten som inte förekommer på de internationella rankingarna ändå svarat att de "presenterar lärosätets placeringar internt på lärosätet". Jag tolkar svaren som att dessa tio lärosäten presenterar sina placeringar på någon eller några av de svenska rankingarna, men också att rektorernas svar betyder att det kan finnas en bevakning av internationella rankingar i allmänhet på lärosätet. Rektorerna bedömer att representationen rankingar gör har betydelse för lärosätet. Några av rektorerna uttrycker detta med kommentarer om att "rankingarna är här för att stanna" och att "lärosätena måste förhålla sig till dem, oavsett kvalitet" (fråga 1b och fråga 9). Bedömningen att rankingarna har betydelse kan kopplas till att lärosätena behöver diskutera och arbeta med rankingarna, och att det för 14 lärosäten finns en koppling mellan lärosätets kvalitetsarbete och deras placering på rankingarna.

En motsägelsefull situation

Utifrån kommentarerna i enkäten, men också svaren på fråga 2.2 och 2.3 (tabell 3 och 4), är det möjligt att rektorerna aktivt arbetar för en uppfattning som överdriver rankingarnas negativa sidor och samtidigt överdriver deras betydelse för lärosätena. I så fall skulle detta kunna vara en del av förklaringen till de extrempunkter som fråga 2.2 och 2.3 utgör. Även om rektorerna inte överdriver svaren visar enkäten att ranking som representation hanteras på ett motsägelsefullt sätt av lärosätena. Samtidigt som rektorerna svarar att representationerna saknar validitet bedömer de att representationerna har betydelse för deras lärosäten. Några av rektorerna kommenterar detta och menar att mer relevanta rankingar, till exempel fackrankingar eller nationella rankingar, hade varit mer användbara (fråga 1b och fråga 9), men svaren från rektorerna visar trots detta att ranking som representation är motsägelsefullt för lärosätena. När en ranking konstrueras bestäms hur den ska presentera kvaliteten i högre utbildning och forskning. Även om definitionen är dålig och får mycket kritik blir det en definition av kvalitet när den används. Rektorerna svarar att lärosätena inte kan bortse från att rankingar presenterar deras verksamhet och när de måste hantera detta på något sätt blir de tvungna att agera motsägelsefullt. Hur rektorerna bedömer ranking som representation är intressant eftersom deras bedömningar är en del av processen att ge rankingar betydelse. Rektorernas kommentarer antyder att ranking kan ses som sociala fakta. Att rankingar påverkar lärosätenas anseende (fråga 2.3) är en del av interaktionen mellan måtten och det som mäts. Även rektorernas svar på fråga 3.2 och 5.3 är en del i detta. När rankingarna bedöms ha betydelse för lärosätet blir de en inomvärldsrealitet, se avsnitt 6.4.

6.3. Hur hanterar lärosätena ranking som omvärldsrealitet?

Rankingar påverkar lärosätenas verksamhet i omvärlden

Rektorerna svarar att "omvärlden har ett behov av information om lärosäten och lärosätets kvalitet". Några av rektorerna bedömer att rankingar har en direkt påverkan på lärosätets rekrytering av forskande och undervisande personal och på rekryteringen av studenter (tabell 5).

Tabell 5: Ranking som omvärldsrealitet
 Absolut antal svar på fråga 2.1 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2), fråga 4.2 och 4.1 ("+" är antal kryss)
 Fråga 2.1 har 1 uteblivet svar i kategorin Konstnärliga & enskilda

	Omvärlden har behov av information om lärosäten och dess kvalitet (2.1)		Rankingar har direkt påverkan på rekrytering av forskande och undervisande personal (4.2)		Rankingar har direkt påverkan på rekrytering av studenter (4.1)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	10	0	4	6	6	4	10
Ej rankade universitet	3	1	1	3	1	3	4
Högskolor	13	1	6	8	2	12	14
Konstnärliga & enskilda	4	0	0	5	0	5	5
Samtliga lärosäten	30	2	11	22	9	24	33

Tolkas fråga 4.1 och 4.2 bokstavligen har rektorerna svarat att deras lärosäten gjort en förändring i sin verksamhet som en direkt följd av rankingar. Min tolkning är att rektorernas svar betyder att de bedömer att dessa aktörer använder rankingar, och att detta i sin tur får konsekvenser på lärosätenas verksamhet. Omvärldens behov av information om lärosätena är grunden för att rankingar ska uppfattas som en realitet för lärosätena. Det är tydligt att rektorerna bedömer att rankingar är en realitet i omvärlden och att de därför svarar att rankingar påverkar lärosätenas externa verksamhet och uppfattningen om lärosätet i omvärlden (tabell 4, fråga 2.3).

Aktörer i omvärlden använder rankingar

En tredjedel av rektorerna som besvarat enkäten bedömer att politiska beslutsfattare och forskningsfinansiärer använder rankingar och 11 rektorer uppfattar att studenter använder rankingar (tabell 6).

Tabell 6: Ranking som realitet, aktörer i omvärlden
 Absolut antal svar på fråga 6.6, 6.7 och 6.8 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2)
 Fråga 6.7 har 3 uteblivna svar i kategorierna Rankade univ., Högskolor och Konstnärliga & enskilda
 Fråga 6.8 har 1 uteblivet svar i kategorin Konstnärliga & enskilda

	Politiska beslutsfattare använder rankingar (6.6)		Forskningsfinansiärer använder rankingar (6.7)		Studenter använder rankingar (6.8)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	7	3	5	4	7	3	10
Ej rankade universitet	2	2	2	2	0	4	4
Högskolor	10	4	10	3	4	10	14
Konstnärliga & enskilda	3	2	2	2	0	4	5
Samtliga lärosäten	22	11	19	11	11	21	33

De aktörer i omvärlden som rektorerna bedömer använder rankingar ser rankingarna som en användbar representation av lärosätena och de har tillräckligt stor tilltro till rankingarna för att de ska använda dem. Studenterna och andra aktörer ger rankingar betydelse när de använder dem, detta blir påtagligt för lärosätena. Det är idén om rankingar som aktörerna ger betydelse, idén kan påverka lärosäten oavsett vad siffrorna i rankingarna säger. Föreställningen att rankingar används av aktörer i omvärlden kan få konsekvenser för lärosätenas agerande och på så sätt stärks rankingarna som realitet. Just därför är rankingar en realitet också för verksamheten i inomvärlden. Rektorernas uppfattning att aktörerna använder rankingar gör rankingarna till en realitet för lärosätet, som de måste förhålla sig till oavsett vad rektorerna själva anser om

rankingarna som representation. De aktörer som rektorerna svarar använder rankingar är, förutom studenter, politiska beslutsfattare och forskningsfinansierare – två aktörer som har mycket makt över styrningen av högre utbildning och forskning. Svaren på frågorna i tabell 6 ger ytterligare belägg för att det enligt rektorernas bedömning är lärosätenas verksamhet i omvärlden som påverkas av rankingar. I rektorernas perspektiv är rankingar något som kommer utifrån, samtidigt är inomvärldens syn på det externa, på omvärlden, viktig för hur rankingarna ges betydelse.

6.4. Hur hanterar lärosätena ranking som inomvärldsrealitet?

Rankingar påverkar inte kärnverksamheten

8 rektorer svarar att rankingar tas "i beaktande inför förändringar i verksamheten". På de direkta frågorna om lärosätets kärnverksamhet svarar nästan samtliga rektorer att rankingar inte har någon påverkan (tabell 7).

*Tabell 7: Ranking som realitet, direkt påverkan i inomvärlden
Absolut antal svar på fråga 5.2 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2), fråga 4.4 och 4.5 ("+" är antal kryss)
Fråga 5.2 har 3 uteblivna svar i kategorierna Högskolor och Konstnärliga & enskilda*

	Tar rankingar i beaktande inför förändringar i verksamheten (5.2)		Rankingar har direkt påverkan på fördelningen av resurser (4.4)		Rankingar är direkt påverkan på forskningens inriktning (4.5)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	3	7	1	9	0	10	10
Ej rankade universitet	1	3	0	4	0	4	4
Högskolor	4	8	1	13	1	13	14
Konstnärliga & enskilda	0	4	0	5	0	5	5
Samtliga lärosäten	8	22	2	31	1	32	33

Svaren på fråga 4.4 och 4.5 i tabell 7 som handlar om verksamhet i lärosätenas inomvärld, kan jämföras med svaren på fråga 4.1 och 4.2 i tabell 5 som handlar om verksamhet i lärosätenas omvärld. Rektorerna bedömer inte att inomvärlden påverkas av rankingarna, och att de inte har någon påverkan på lärosätets kärnverksamhet. När rektorerna svarar att rankingar tas "i beaktande inför förändringar i verksamheten" (tabell 7, fråga 5.2) är det troligaste att svaren rör den administrativa verksamheten. Den direkta påverkan som kunnat visas i andra undersökningar har handlat om förändringar i den administrativa verksamheten, att resurser fördelas om eller att lärosätet anpassar sig till rankingarnas representation av lärosätet. En vanlig typ av påverkan på lärosätets administrativa verksamhet är att arbeta med själva rankingarna, till exempel genom att rapportera in data till rankingarna²³.

Motsägelsen i ranking som realitet

Några av rektorerna svarar att de tar rankingar i beaktande inför förändringar av verksamheten (tabell 7, fråga 5.2) och för dessa lärosäten har rankingar blivit en realitet i inomvärlden som får påverkan på lärosätets verksamhet. Flera av dessa rektorer har i de andra enkätfrågorna svarat att rankingar är en dålig repre-

²³ Nio av Sveriges elva rankade lärosäten svarade att de rapporterar in data till THE eller QS (fråga 3.1). Ett av de elva lärosätena besvarade inte enkäten alls.

sensation av lärosätet (tabell 3, fråga 2.2) och att rankingarna inte har någon påverkan på deras verksamhet (tabell 7, fråga 4.4 och 4.5). Som beskrivits i avsnitt 6.2 ovan är det motsägelsefullt att rankingarna uppfattas som dåliga representationer och samtidigt bedöms ha betydelse som just representationer av lärosätet. Motsägelsen hindrar inte rankingarna från att bli en realitet för lärosätena, tvärtom existerar den just för att rektorerna bedömer att aktörer i omvärlden använder rankingarna för att få information om deras lärosäten. I den utsträckning lärosätena faktiskt använder rankingar i sin verksamhet blir motsägelsen starkare. Motsägelsen finns inom lärosätena, den kan finnas mellan rektor och styrelse, mellan "teori och praktik", mellan rektorsnivå och institutionsnivå etc.

I fråga 2.4 (bilaga 3) har 14 rektorer svarat att rankingar påverkar lärosäten i allmänhet att genomföra förändringar, men när frågan om direkta förändringar på just deras lärosäte ställs är det färre som svarar att de påverkas (tabell 7, fråga 4.4 och 4.5). Det finns en uppfattning hos rektorerna att rankingar påverkar andra, de är försiktigare med att säga samma sak om den verksamhet de själva är en del av. Störst skillnad är det för de lärosäten i kategorierna *Högskolor* och *Konstnärlig & enskilda* som kan antas befinna sig längst från rankingarna. Rektorernas uppfattning att andra påverkas, men inte de själva, illustrerar hur idén om rankingar ges betydelse. Det är inte i den egna välbekanta, konkreta verksamheten som rankingar har betydelse, det är i den verksamhet som ligger längre bort som idén om rankingar bedöms ha betydelse. Rankingar ges betydelse som idé snarare än konkret objekt.

Har rankingar en indirekt påverkan?

Knappt hälften av rektorerna som besvarat enkäten svarar att deras lärosätes långsiktiga kvalitetsarbete bland annat har "syftet att höja lärosätets placeringar" och något färre rektorer svarar att de "utförligt diskuterar och arbetar med placeringarna". Sju av rektorerna svarar att "rankingar är närvarande 'i bakhuvudet' på personalen" (tabell 8).

Tabell 8: Ranking som realitet, indirekt påverkan i inomvärlden
 Absolut antal svar på fråga 5.3, 5.7 ("+" är svarsalt. 3 och 4, "-" är 1 och 2) och fråga 3.3 ("+" är antal kryss)
 Fråga 5.3 har 3 uteblivna svar i kategorierna *Högskolor* och *Konstnärliga & enskilda*
 Fråga 5.7 har 2 uteblivna svar i kategorierna *Högskolor* och *Konstnärliga & enskilda*

	Långsiktiga kvalitetsarbetet har bl.a. syftet att höja placeringar (5.3)		Utförligt diskuterar och arbetar med rankingar (3.3)		Rankingar är närvarande "i bakhuvudet" på personalen (5.7)		Av totalt
	+	-	+	-	+	-	
Rankade universitet	6	4	7	3	4	6	10
Ej rankade universitet	2	2	3	1	0	4	4
Högskolor	5	7	2	12	2	11	14
Konstnärliga & enskilda	1	3	0	5	1	3	5
Samtliga lärosäten	14	16	12	21	7	24	33

Ranking som realitet för lärosätenas verksamhet i inomvärlden kan innebära en *indirekt* påverkan på lärosätets kärnverksamhet. Fråga 5.3 i tabell 8 kan tolkas som att rektorerna svarar att hur rankingarnas presenterar lärosätet sammanfaller med dess kvalitetsarbete. När rankingarna är något som bearbetas och som finns med "i bakhuvudet" på personalen på ett lärosäte så är det grunden för att rankingarna har en indirekt påverkan på lärosätet, och då även på kärnverksamheten.

Omfördelningar i den administrativa verksamheten kan också få indirekta konsekvenser på kärnverksamheten men framförallt är det när rankingarna som representation av lärosätet rättfärdigas som kärnverksamheten kan påverkas. I en fritextkommentar skriver en av rektorerna att "tar del av innebär inte att det leder till åtgärder". Även om det är sant att det inte finns en direkt koppling mellan placeringarna på rankingarna och ett visst beslut, så är måttet en del av lärosätet. Ranking som realitet handlar om att ranking är ett sätt att tala om högre utbildning och forskning och när sättet att tala om en verksamhet förändras så får det indirekta konsekvenser på verksamheten. Lärosätenas hantering av rankingar i inomvärlden kan påverka hur lärosätet bedömer att omvärlden påverkas av och använder rankingar. Inomvärldens syn på omvärlden ger rankingarna betydelse, men även här handlar det om att *idén* om rankingar ges betydelse. Eller kan rankingar presenteras, diskuteras och bearbetas utan att det får några som helst konsekvenser för lärosätet? Frågan om rankingarna har en indirekt påverkan på lärosätena kan inte besvaras utifrån rektorernas svar, den fortsätter diskuteras i avsnitt 7.3 *Ranking som looping*.

6.5. Skillnader i hur olika grupper av lärosäten hanterar rankingarna

I tabell 3 till 8 ovan har kategoriseringen av lärosäten använts för att visa hur olika grupper av lärosäten hanterar rankingarna. I det här avsnittet ska detta analyseras ytterligare utifrån var och en av de fyra kategorierna. Tabell 9 och 10 redovisar sex av enkätfrågorna som tillsammans är grunden för att diskutera hur stort engagemang lärosätena har i de internationella rankingarna. I tabellerna redovisas de positiva svaren för respektive fråga som absoluta tal och som procent av antalet lärosäten som besvarat enkäten inom varje kategori²⁴. Tabell 11 visar bortfallet per kategori i absoluta tal.

Tabell 9: Engagemang i rankingarna, fråga 3
Absolut antal kryss på fråga 3.2, 3.3 och 3.4,
sam tandelen inom varje kategori, beräknat som procent av kolumnen "av totalt"

	Presenterar lärosätets placeringar internt på lärosätet (3.2)		Utförligt diskuterar och arbetar med rankingar (3.3)		Använder placeringar i marknadsföring (3.4)		Av totalt
Rankade universitet	8	80 %	7	70 %	3	30 %	10
Ej rankade universitet	2	50 %	3	75 %	0	0 %	4
Högskolor	8	57 %	2	14 %	3	21 %	14
Konstnärliga & enskilda	0	0 %	0	0 %	0	0 %	5
Samtliga lärosäten	18	55 %	12	36 %	6	18 %	33

Tabell 10: Engagemang i rankingarna, fråga 5
Absolut antal svar på alt. 3 och 4 på fråga 5.1, 5.2 och 5.7,
samt andelen inom varje kategori, beräknat som procent av kolumnen "av totalt"

	Tar rankingar i beaktande inför samarbeten (5.1)		Tar rankingar i beaktande inför förändringar i verksamheten (5.2)		Rankingar är närvarande "i bakhuvudet" på personalen (5.7)		Av totalt
Rankade universitet	5	50 %	3	30 %	4	40 %	10
Ej rankade universitet	1	25 %	1	25 %	0	0 %	4
Högskolor	3	21 %	4	29 %	2	14 %	14
Konstnärliga & enskilda	0	0 %	0	0 %	1	20 %	5
Samtliga lärosäten	9	27 %	8	24 %	7	21 %	33

²⁴ För en redovisning av de negativa svaren, se respektive tabell 3, 4, 7 och 8.

Tabell 11: Lärosäten i bortfallet efter kategori
Absolut antal lärosäten i varje kategori, i bortfallet och totalt

	Antal lärosäten i bortfallet	Antal lärosäten som besvarat enkäten	Antal lärosäten i hela populationen
Rankade universitet	1	10	11
Ej rankade universitet	1	4	5
Högskolor	1	14	15
Konstnärliga & enskilda	4	5	9
Samtliga lärosäten	7	33	40

Rankade universitet

Rektorerna i kategorin *Rankade universitet* svarar generellt positivt på frågorna om engagemang i rankingarna. Undantag är fråga 3.4 där det inte är lika tydligt och i fråga 5.2 går det inte att se någon skillnad mellan kategorierna, bortsett från *Konstnärliga & enskilda*. Det är troligt att lärosätena i kategorin *Rankade universitet* är mer engagerade i rankingarna än övriga kategorier. Kategorierna konstruerades utifrån en tydlig uppdelning mellan de svenska lärosätena där framförallt de lärosäten som är rankade skiljer ut sig. Rektorernas svar bekräftar den uppdelningen, och det verkar som att engagemanget i rankingar också är en av de saker som skiljer kategorierna åt. En tolkning av detta är att det är de rankade lärosätena som behöver engagera sig i rankingar.

Ej rankade universitet

Rektorerna i kategorin *Ej rankade universitet* svarar generellt mindre positivt jämfört med kategorin *Rankade universitet*. Skillnaden verkar vara som störst på frågorna om marknadsföring och om rankingarna är närvarande "i bakhuvudet" på personalen (fråga 3.4 och 5.7). Kategorin *Ej rankade universitet* är intressant eftersom det är en grupp lärosäten som nyligen har fått samma formella status som de äldre lärosätena i kategorin *Rankade universitet*, men som storleksmässigt ligger mellan de stora universitet och kategorin *Högskolor*. Lärosätena i den kategorin är i en situation där de vill kunna jämföras med de stora universiteten. Detta hade kunnat göra det viktigare för dessa lärosäten att engagera sig i rankingarna men detta bekräftas inte i den här undersökningen.

Högskolor

Rektorerna i kategorin *Högskolor* svarar generellt lågt på frågorna om engagemang i rankingarna, undantaget är något motsägelsefullt fråga 3.2 om de presenterar lärosätets placeringar internt²⁵. Jämfört med kategorin *Ej rankade universitet* svarar rektorerna liknande på flera av frågorna, men högre på ett par stycken. Det finns alltså ett visst engagemang i rankingarna även på lärosätena i kategorin *Högskolor*. En tänkbar anledning för en liten högskola att engagera sig i rankingar är att rankingar kan påverka lärosätet indirekt genom att påverka högre utbildning i stort, till exempel hur resurser fördelas.

Konstnärliga & enskilda

Rektorerna i kategorin *Konstnärliga & enskilda* verkar vara minst engagerade i rankingarna. De svarar nästan uteslutande lågt på alla sex frågor, undantaget fråga 5.7 som har ett positivt svar. Som syns i tabell 11 är

²⁵ Motsägelsefullt eftersom lärosätena i denna kategorin inte är rankade på de internationella rankingarna, se avsnittet *Ranking som representation har betydelse för lärosätena* på sidan 30.

svarsfrekvensen i den här kategorin avsevärt mycket lägre än i de övriga kategorierna, 56 procent jämfört med 83 procent sammanlagt. Det är intressant att skillnaden mellan *Högskolor* och kategorin *Konstnärliga & enskilda* är såpass tydlig. I båda kategorierna finns det små lärosäten vars verksamhet inte är relaterad till internationella rankingar, men de konstnärliga lärosätena verkar ha större anledning att engagera sig i internationella rankingar än de andra högskolorna, se tabell 2 sidan 29. Rektorerens svar kan tolkas som att de tre internationella rankingarna inte är relevanta för lärosäten med konstnärlig verksamhet, jämfört med lärosätena i kategorin *Högskolor* vars verksamhet är lite närmre de internationella rankingarna.

Uteblivna svar

I tabell 3 till 8 är bortfallet markerat med en grå skuggning, på flera av frågorna saknas det svar i kategorin *Högskolor* och *Konstnärliga & enskilda*, däremot svarar rektorerna vid de rankade och ej rankade universiteten på i princip samtliga frågor. De uteblivna svaren kan kallas för internt bortfall sammanfaller väl med det externa bortfallet, alltså med vilka typer av lärosäten som inte alls besvarat enkäten. Det är rimligt att en rektor vid ett lärosäte i kategorin *Konstnärliga & enskilda* generellt har svårare att besvara frågorna, än en rektor vid ett rankat lärosäte.

6.6. De svenska lärosätenas hantering av internationella rankingar

Idén om ranking ges betydelse i hur lärosätena hanterar rankingarna. I undersökningen har rektorerna vid de svenska lärosätena svarat på hur de bedömer de internationella rankingarna och vad de känner till om sitt lärosätes verksamhet som är relaterad till rankingarna.

Hur hanterar svenska lärosäten internationella rankingar som representation?

De flesta rektorer anser att rankingarna har låg validitet, de ger en dålig bild av lärosätet, samtidigt bedömer rektorerna att den bild rankingarna ger har betydelse. De flesta rektorerna i undersökningen anser inte att rankingar kan användas i marknadsföring eller för att göra bedömningar inför samarbeten. Det är ändå en stor andel av rektorerna som svarar att rankingarna presenteras på lärosätet och att rankingarna kan kopplas till lärosätets kvalitetsarbete. Hanteringen av rankingarna som representation blir en motsägelsefull situation där idén om ranking får betydelse för lärosätena fastän att rankingarna i sig inte motiverar detta.

Hur hanterar svenska lärosäten internationella rankingar som realitet?

Det finns alltså något i lärosätenas hantering av rankingarna som motiverar att idén om ranking får betydelse, detta *något* har analyserats i två delar, ranking som omvärldsrealitet och ranking som inomvärldsrealitet.

De flesta rektorer gör bedömningen att omvärlden har ett behov av information om lärosätena och många bedömer också att aktörer i omvärlden använder rankingarna. De tre betydelsefulla aktörerna *forskningsfinansierare*, *politiska beslutsfattare* och *studenter* är de som rektorerna framförallt anser använder rankingar. Detta påverkar framförallt lärosätenas externt orienterade verksamhet och det gör rankingarna till en realitet för lärosätena. Idén om ranking ges betydelse genom uppfattningen att rankingar har betydelse för aktörer i omvärlden. Nästan samtliga rektorer svarar att rankingar inte har någon direkt påverkan på fördelning av resurser och på forskningens inriktning, medan några rektorer svarar att rankingarna diskuteras och är närvarande "i bakhuvudet" på personalen. Det är inomvärldens syn på omvärlden som ger rankingarna be-

tydelse. Rektorerens svar visar att rankingarna är närvarande i lärosätenas verksamhet och detta motiverar att idén om ranking får betydelse och det finns en möjlighet att rankingarna har en indirekt påverkan.

Vilka grupper av lärosäten är intressanta i förhållande till rankingarna och finns det skillnader i hur dessa grupper hanterar rankingar?

De svenska lärosätena kan grupperas i fyra kategorier, *Rankade universitet*, *Ej rankade universitet*, *Högskolor* och *Konstnärliga & enskilda*. Kategorierna är motiverade av skillnader i storlek på lärosätenas utbildning och forskning, men också deras hantering av de internationella rankingarna pekar på delvis samma grupperingar. De svenska lärosätena är formellt likvärdiga men i praktiken finns det en uppdelning nästan samtliga forskningsmedel går till lärosätena i kategorin *Rankade universitet*.

De rankade universiteten verkar vara mest engagerade i rankingarna, följt av lärosätena i kategorierna *Ej rankade universitet* och *Högskolor*. Det är rimligt att de rankade universiteten har mest anledning att engagera sig i rankingarna. Lärosätena i kategorin *Konstnärliga & enskilda* är nästan inte alls engagerade i rankingar, det är tydligt även i bortfallsanalysen. Att de inte är engagerade skulle kunna bero på att de internationella rankingarna inte är relevanta för deras verksamhetsområde.

7. Diskussion hur svenska lärosäten hanterar rankingar

7.1. Resultaten i relation till andra undersökningar

Det är inte förvånande att resultaten från undersökningen visar att rektorerna anser att rankingar är en dålig representation av sina lärosäten och kritiken mot hur rankingarna presenterar lärosätena är omfattande. Att ranking som representation trots detta har stor betydelse för lärosätena är ett inte alls lika självklart resultat av undersökningen. När denna motsägelsefulla situation analyseras mer i detalj går det att känna igen resultaten från tidigare undersökningar gjorda av Hazelkorn (2011) och Locke (2008).

Rektorerna bedömer att omvärlden har ett behov av information om lärosätena och deras kvalitet. Detta bekräftar Usher & Savinos (2006) konstaterande om att rankingar fyller ett behov som oftast inte har tillgodosetts av staten eller av lärosätena själva. Undersökningen visar också att det är lärosätenas verksamhet som riktar sig mot omvärlden som uppfattas som mest känslig för rankingarna, till exempel rekrytering av studenter och personal, och lärosätenas anseende i omvärlden. Detta känns igen i både Hazelkorns och Lockes undersökningar som visat att omfördelning av resurser till marknadsföring och arbete med media är ett av de vanligaste sätten som rankingar påverkar lärosätena på (Hazelkorn 2011:104, Locke:2008:57).

Undersökningen visar att rektorerna uppfattar studenter som en av de grupper som använder rankingar och de pekar ut studentrekryteringen som en av de verksamheter som påverkats av rankingar. Hazelkorns och Lockes undersökningar ger inte en tydlig bild av hur stor påverkan rankingar har på studenter eller på rekryteringen av studenter. Slutsatsen som går att dra från de undersökningarna är att det varierar mellan olika typer av studenter (Hazelkorn 2001:127-128, Locke 2008:46). Den svenska genomgång som gjorts visar på liknande resultat (Almgren 2008:34-37). Det kan vara så att rektorerna i undersökningen överskattar betydelsen av rankingar för deras arbete med studenter. Detta går inte heller att utesluta när det gäller de andra två aktörerna som rektorerna pekar ut som användare av rankingar: politiska beslutsfattare och forskningsfinansiärer.

Svaren på frågorna i tabell 6 kan tolkas som att det är dessa aktörer rektorerna är mest oroliga för ska använda rankingar. Politiska beslutsfattare och forskningsfinansiärer är aktörer som är viktiga i styrningen av högre utbildning och forskning. Om rektorernas uppfattning att de använder rankingar stämmer, kan det få reella konsekvenser för styrningen av lärosätena, i så fall blir rankingarna en realitet för lärosätena. Dessa aktörer tillhör inte rankingarnas främsta målgrupp, men förändringarna i utbildningsväsendet gör att rankingarnas sätt att mäta och jämföra blir allt mer användbara även utan att vara just rankingar, till exempel när forskningsfinansiärer använder bibliometriska mått för att fördela forskningsmedel.

Resultaten visar att många av rektorerna accepterar rankingarnas mått på deras verksamhet, rankingarna har en viss betydelse som mått på lärosätenas verksamhet. Framförallt Hazelkorns undersökning visar att detta är en uppfattning som finns bland många representanter för högre utbildning: även om rankingarna inte används för att sätta upp konkreta mål för verksamheten så betraktas de som meningsfulla mått på densamma (Hazelkorn 2011:96-100). Varken Hazelkorns eller Lockes undersökning ger tydliga belegg för att rankingar har en direkt påverkan på kärnverksamheten, men utifrån sina undersökningar hävdar de, liksom resultaten i den här undersökningen pekar mot, att det skapas en situation på lärosätena där rankingar och rankingliknande mått kan få en indirekt påverkan på verksamheten.

7.2. Högre utbildning och forskning förändras

Kategoriseringen av de svenska lärosätena som presenteras i avsnitt 6.1 ovan visar att det finns en tydlig uppdelningen av de svenska lärosätena utifrån forskningsanslag. Den vertikala uppdelningen finns kvar trots den kraftiga ökningen av högre utbildning i Sverige som Askling beskriver. Ökningen av utbildningsvolymen har inte förändrat de gamla, informella hierarkierna. I diskussionen om rankingar och förändringarna i högre utbildning och forskning förutspås ofta att mindre lärosäten kommer slå samman för att bättre kunna hävda sig i konkurrensen om studenter och forskningsmedel och så har skett även i Sverige med till exempel Linnéuniversitetet. Men trots att utbildningsvolymen är i nivå med några av de stora universitetet och att de har samma formella status så kommer storleken på Linnéuniversitetets forskningsverksamhet inte i närheten av rankade universitetet.

Två resultat från undersökningen är att omvärlden uppfattas ha ett behov av information om lärosätena och att ranking som representation har betydelse för lärosätena. Resultaten är i linje med de förändringar som beskrivs i *2.1 Förändringar i högre utbildning och forskning*. I takt med att utbildningen blir mer av en konkurrensutsatt verksamhet och i takt med att den vetenskapliga kunskapens roll i samhället förändras blir det viktigare med lättillgänglig information om lärosätena, detta upplever rektorerna. Rankingarna blir en pusselbit som uppfattas som användbar för att navigera i utbildningslandskapet. Hur användbara de är för den som ställer krav på korrekthet kan såklart diskuteras, det gör rektorerna i enkäten och det görs i intresseorganisationer som SUHF eller LERU²⁶. Marginson & van der Wende (2007) diskuterar rankingarnas användbarhet i relation till de statistiska uppgifter som används och de påpekar att statistiken kan användas till avgränsade problem, men knappast till den typen av generella, svepande rörelser som de internationella rankingarna gör med siffror som har förlorat koppling till sitt ursprungliga sammanhang (Marginson & van der Wende 2007:321). Espeland & Sauder (2007) pekar på skillnaden mellan att använda siffror för att beskriva och försöka göra prognoser för en verksamhet, och att använda kvantifiering för att döma och kontrollera samma verksamhet (Espeland & Sauder 2007:4).

A shift in emphasis ... is a small but fateful one. Discipline that constructs compliant, self-policing subjects hinges on "normalization" that defines normal, marks deviance, and creates the experts who maintain the boundaries. (Espeland & Sauder 2007:4-5).

Undersökningen visar att det finns en uppfattning hos rektorerna om att styrningen av högre utbildning och forskning påverkas av rankingar och enligt dem beror detta på att betydelsefulla aktörer såsom politiker och forskningsfinansiärer använder rankingar för att fatta beslut. Espeland & Sauders resonemang pekar på att det också sker en annan form av styrning som inte kan kopplas till enskilda aktörer utan som är förändringar i hur vi uppfattar och talar om högre utbildning och forskning, vad som är normalt, vad som är bra eller dåligt, vad som är målet med verksamheten.

Rankings per se may be a phenomenon of the moment, but cross-national comparisons are 'here to stay'. (Hazelkorn 2011b:511)

De stora förändringarna inom högre utbildning och forskning har inte skett som ett resultat av att de internationella rankingarna började publiceras, rankingarna är själva en del av dessa förändringar. Men som ett aktuellt fenomen kan internationella rankingar vara ett sätt att peka på viktiga och problematiska delar i

²⁶ League of European Research Universities, www.leru.org

de pågående förändringarna. Det är inte så mycket rankingarna som är en realitet utan de förändringar rankingarna är en del av, och det är inte rankingar som är här för att stanna utan jämförelserna, mätningarna och den förändrade styrningen.

7.3. Ranking som looping

I avsnitt 7.1 och 7.2 ovan diskuteras rankingarna i relation till förändringar inom och utanför lärosätena. Till viss del innebär förändringarna att lärosätena och andra aktörers agerande ger rankingar betydelse, detta är en del av processen att skapa *idén om ranking* som diskuteras i analysen med de två begreppen ranking som representation och ranking som realitet. Ranking som realitet är uppdelat i omvärldsrealitet och inomvärldsrealitet, en uppdelning vi nu kommer ha nytta av. Dessa tre begrepp har hittills i texten varit separerade från varandra. Istället för att se dem som tre separata sätt att analysera hanteringen av rankingar, ska de nu användas för att skilja ut tre moment i processen som skapar idén om ranking.

Ranking som representation har betydelse för lärosätena och ger information om dem. representationen är användbar eftersom lärosätena har en komplex verksamhet som är svår att överblicka, samtidigt som just detta är viktigt för politiker, studenter och andra aktörer. Ranking som representation är inte en neutral beskrivning av olika lärosäten. Representationen är fylld av värderingar och ställningstaganden för vad som är önskvärt och inte önskvärt för ett lärosäte att vara. Konkret kan det handla om att vara listat på topp 200 av en ranking eller att få höga mätetal på en viss indikator. Ranking som representation är grunden för att processen som skapar idén om ranking ska kunna beskrivas som looping (Hacking 1999:31-34, Hacking 1995:357).

Looping med inomvärldsrealitet

Looping kan uppstå av att ranking som representation blir en del av lärosätens uppfattning om sig själva, den yttre representationen görs till lärosätets egen representation. McCormick & Zhao (2005) resonerar om hur ranking som representation skapar en klassificering av de lärosäten som presenteras. Det behöver inte vara en explicit klassificering, det är själva representationen som leder till klassificering och hur lärosätena är rankade blir en klassificering i sig. För de svenska lärosätena är kategorierna *Rankade universitet*, *Ej rankade universitet* och *Högskolor* en sådan klassificering. Detta delar upp lärosätena i rankade och ej rankade, med de stora universiteten på ena sidan och de små högskolorna på den andra. Någonstans däremellan finns lärosätena i kategorin *Ej rankade universitet* som skulle kunna ha incitament att ta sig "upp" i klassificeringen. När lärosätena börjar agera utifrån hur de klassificeras kan förändringarna inom lärosätena få effekt på rankingarnas representation av lärosätena. Det blir en rundgång, eller loopingeffekt, där ranking som representation blir en realitet.

Looping med omvärldsrealitet

Looping kan uppstå även om lärosätena inte själva tar till sig presentationen. Om aktörer i lärosätets omvärld använder representationen kommer det ändå att påverka lärosätet att agera utifrån presentationen. Detta kan diskuteras som att rankingar blir ett sätt att tala om lärosätena, det blir ett tryck från omvärlden. På samma sätt som ovan kan detta leda till en loopingeffekt där ranking som representation blir en realitet för lärosätena. Även om lärosätena själva inte bryr sig om representationen, så ändrar de sig när andra bryr sig om den (Hacking 1995:370-371).

Grunden för loopingen är att det är skillnad för lärosätena att presenteras på det ena eller andra sättet. Skillnaden finns där för att idén om rankingar har fått betydelse. Om rankingarna hade varit neutrala objekt hade loopingen inte kunnat uppstå och det är just för att idén om ranking har fått en betydelse som lärosätena ändrar på sig. Det är viktigt att loopingen inte bara innebär att lärosätena ändrar på sig själva som följd av ranking som representation, det hade inte varit looping om inte själva representationen också hade ändrats (Hacking 1995:367-370, Hacking 1986:228-229).

7.4. Resultatens relevans för läraryrket och fortsatt forskning

De internationella rankingarna är ett exempel på hur utbildningsverksamhet granskas och jämförs. Detta kan kopplas till förändringar inom högre utbildning. Parallellt med dessa förändringar har en liknande utveckling skett i den svenska grund- och gymnasieskolan. Under 1990-talet infördes mål- och resultatstyrning tillsammans med en decentralisering och sedan 2008 har Statens skolinspektion ansvar för tillsyn och kvalitetsgranskning av skolorna. På samma sätt som den högre utbildningen har alltså även grund- och gymnasieutbildningen i Sverige utvecklats mot att styras med formaliserade kontrollfunktioner och mätbara prestationer (Utbildningsdepartementet 2008:3-4). Undersökningens resultat bekräftar att den här utvecklingen sker, rektorerna bedömer att rankingar är en representation som kan påverka styrningen av högre utbildning och forskning. De uppfattar att det finns ett behov av information om lärosätena så att olika aktörer själva kan göra bedömningar och jämföra utbildningar.

Även om verksamheten i en gymnasieskola eller en grundskola skiljer sig avsevärt från högre utbildning så ställs de rektorerna inför samma typ av problematik när elever och föräldrar fritt väljer skolor mellan kommuner samtidigt som det publiceras rankingar över Sveriges bästa och sämsta(!) skolkommuner²⁷. Förändringarna är i hög grad reella för skolorna i Sverige, till exempel har gymnasieskolornas utgifter för marknadsföring ökat avsevärt, framförallt i storstäderna där konkurrensen är mer omfattande (Skolverket 2010:43). Skolorna hamnar i en liknande, motsägelsefull situation som lärosätena för högre utbildning. Prioriteringar av de ekonomiska resurserna blir inte bara en pedagogisk fråga utan kan också bli en fråga om skolans överlevnad. Även om skolan vet att pengarna behövs för undervisning kan de känna sig tvingade att spendera dem på gymnasieämbassor eller varumärkesbyggande. Läraren ska å ena sidan fatta professionella beslut som pedagog, men å andra sidan är läraren medveten om att resultaten av den pedagogiska verksamheten kan påverka hur den presenteras för omvärlden, och att detta kan få till exempel ekonomiska konsekvenser. Resultaten från den här undersökningen visar att utbildningens verksamhet mot omvärlden påverkas av hur den mäts och jämförs, det är ett sätt att förstå förändringar som sker i utbildningsväsendet.

Utifrån undersökningens resultat är det intressant att göra liknande undersökningar med till exempel rektorerna på gymnasieskolor eller grundskolor. Den här undersökningen har undersökt just internationella rankingar men det finns många andra mätningar och jämförelser av utbildning som kan undersökas på samma sätt. Det är också intressant att undersöka hur andra personer inom högre utbildning skulle svara på de frågor rektorerna svarat på. På samma sätt kan en undersökning av aktörer runt omkring högre utbildning bidra till förståelsen för hur internationella rankingar hanteras av de svenska lärosätena.

---

²⁷ Lärarförbundet sammanställer en ranking över Sveriges bästa skolkommuner. "Till grund för rankingen Sveriges bästa skolkommun ligger fjorton kriterier som vi anser viktiga för att bedöma skolans arbetsförutsättningar och resultat."

<http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/documents/0035E3C2?OpenDocument>

8. Referenser

- Academic Ranking of World Universities. (2012). *ARWU | First World University Ranking | Shanghai Ranking*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.shanghairanking.com>
- Almgren, E. (2008). *Ranking av universitet och högskolor som studentinformation*. Höskoleverkets rapportserie 2008:40 R, Stockholm: Höskoleverket.
- Askling, B. (2012). *Expansion, självständighet, konkurrens. Vart är den högre utbildningen på väg?*. Göteborg: UGU-rapporter 2012, Göteborgs universitet.
- CHE Ranking. (2012). *CHE Hochschulranking, Vielfältige Exzellenz, Bachelor-/Master-Praxis-Check*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.che-ranking.de>
- Cavallin, M., & Lindblad, S. (2006). *Världsmästerskap i vetenskap? En granskning av internationella rankinglistor och deras sätt att hantera kvaliteter hos universitet*. Göteborg: Dnr G11 530/06 Göteborgs Universitet.
- Cavallin, M., & Lindblad, S. (2011). *Internationella rankinglistor och Göteborgs universitet: Principiella analyser och förslag till organisation*. Manuskript.
- Durkheim, E. (1982). *The rules of sociological method*. New York: Free Press.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad* (3 uppl. ed.). Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Espeland, W. N., & Sauder, M. (2007). Rankings and Reactivity: How Public Measures Recreate Social Worlds. *American Journal of Sociology*, 113(1), 1-40.
- Gunnarsson, M. (2010). *Rankinglistor för universitet - en katalog*. Göteborg: Avdelningen för analys och utvärdering, Rapport: 2010:03 Göteborgs universitet.
- Gunnarsson, M. (2010b). *Att leva med universitetsrankingar*. Göteborg: Avdelningen för analys och utvärdering, Rapport 2010:04 Göteborgs universitet.
- Gustafsson, B., & Hermerén, G. (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Hacking, I. (1986). Making Up People. Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought (pp. 222-236). Stanford: Stanford University Press.
- Hacking, I. (1995). The looping effects of human kinds. *Causal cognition: a multi-disciplinary debate* (pp. 351-394). New York: Oxford University Press.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hazelkorn, E. (2007). The Impact of League Tables and Ranking Systems on Higher Education Decision Making. *Higher Education Management and Policy* (pp. 87-110). Paris: OECD Publishing.
- Hazelkorn, E. (2011). Measuring world-class excellence and the global obsession with rankings, i King, R., Marginson, S. & Naidoo, R. (red.). *Handbook on globalization and higher education* (pp. 497-515). Cheltenham: Edward Elgar.
- Hazelkorn, E. (2011b). *Rankings and the reshaping of higher education: the battle for world-class excellence*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Höskoleverket. (2012). *Adresslista i kategorier*. Hämtad april 15, 2012, från <http://www.hsv.se/densvenskahogskolan/universitetochhogskolor/adresslistaibokstavsordning/adresslistaikategorier.4.4dfb54fa12d0dded89580001181.html>

- Högskoleverket. (2012b). *Uppgifter om: Nyckeltal*. Hämtad maj 10, 2012, från http://www.hsv.se/nu_nyckeltal?frageTyp=20
- Högskoleverket. (2012c). *Uppgifter om: Kostnader*. Hämtad maj 10, 2012, från http://www.hsv.se/nu_ekonomi?frageTyp=6
- Jaeger, R. M. (1997). *Complementary methods for research in education* (2 uppl. ed.). Washington, D.C.: American Educational Research Association.
- Lindblad, S., & Lindblad, R. F. (2009). Transnational Governance of Higher Education: On Globalization and International University Ranking Lists, i Popkewitz, T. & Rizvi, F. (red.). *Globalization and the study of education* (pp. 180-202). Chicago: NSSE.
- Locke, W., Verbik, L., Richardson, J. T., & King, R. (2008). *Counting what is measured or measuring what counts? league tables and their impact on higher education institutions in England*. Bristol: Higher Education Funding Council for England, UK.
- Maassen, P. A., & Olsen, J. P. (2007). *University dynamics and European integration*. Dordrecht: Springer.
- Marginson, S., & der Wende, M. v. (2007). To Rank or To Be Ranked The Impact of Global Rankings in Higher Education. *Journal of Studies in International Education*, 11(3/4), 306-329.
- Marginson, S., & Wende, M. v. (2007b). *Globalisation and higher education*. Paris: OECD.
- Marginson, S. (2009). Global University Rankings: Some Potentials. University Rankings, Diversity, and the New Landscape of Higher Education (pp. 85-96). Rotterdam: Sense Publishers.
- Marginson, S. (2009b). University rankings, government and social order: Managing the field of higher education according to the logic of the performative present-as-future, i Simons, M., Olssen, M. & Peters, M. A. (red.). *Re-reading education policies: a handbook studying the policy agenda of the 21st century* (pp. 611-632). Rotterdam: Sense Publishers.
- Marginson, S. (2011). The New World Order in Higher Education. Research Rankings, Outcomes Measures and Institutional Classifications, i Rostan, M. & Vaira, M. (red.). *Questioning Excellence in Higher Education Policies, Experiences and Challenges in National and Comparative Perspective* (pp. 3-20). Rotterdam: Sense Publishers.
- McCormick, A., & Zhao, C. (2005). Rethinking and Reframing the Carnegie Classification. *change: the magazine of higher learning*, 37(5), 50-Oct.
- Popkewitz, T. S., & Rizvi, F. (2009). Globalization and the Study of Education: An Introduction. *Globalization and the study of education* (pp. 7-28). Chicago: NSSE.
- Rauhvargers, A. (2011). *Global university rankings and their impact: EUA report on rankings 2011*. Brussels: European University Association ASBL.
- Rostan, M., & Vaira, M. (2011). Questioning Excellence in Higher Education: An introduction, i Rostan, M. & Vaira, M. (red.). *Questioning Excellence in Higher Education Policies, Experiences and Challenges in National and Comparative Perspective* (pp. vii-xvii). Rotterdam: Sense Publishers.
- Sahlin, K. (2012). Global Themes and Institutional Ambiguity In the University Field, Drori, Gili, Höllerer, Markus & Walgenbach, Peter (red.). *Organization and management ideas: Global themes and local variations*. Manuskript
- Sahlin, K. (2011). The interplay of organizing models in higher education institutions, i Stensaker, B., Välimaa, J. & Sarrico, C. S. (red.) *Managing Reform in Universities: The Dynamics of Culture, Identity and Organisational Change*. Manuskript
- SOU 2007-81. (2007). *Resurser för kvalitet. Slutbetänkande av Resursutredningen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SUHF. (2012). *Medlemmar*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.suhf.se/web/adresslistan.aspx>

- Skolverket. (2010). *Konkurrensen om eleverna*. Stockholm: Skolverket.
- Statistiska centralbyrån. (2012). *Studenter och examina i högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå*. Hämtad april 15, 2012, från <http://www.scb.se/UF0205>
- Teorell, J., & Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber.
- Times Higher Education. (2012). *World University Rankings, education news and university jobs*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.timeshighereducation.co.uk>
- Top Universities. (2012). *Country guides, course information and university rankings for undergraduate degrees*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.topuniversities.com>
- U-Map. (2012). *Welcome to U-Map*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.u-map.eu>
- U-Multirank. (2012). *U-Multirank: a multi-dimensional global university ranking: the feasibility study*. Hämtad augusti 4, 2012, från <http://www.u-multirank.eu>
- Usher, A., & Medow, J. (2009). *University Rankings, Diversity, and the New Landscape of Higher Education*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Usher, A., & Savino, M. (2006). *A world of difference a global survey of university league tables*. Stafford: Educational Policy Institute.
- Utbildningsdepartementet. (2008). *Dir 2008:3 Bildandet av Statens skolinspektion*. Stockholm: Regeringen.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1: Samtliga lärosäten för högre utbildning och forskning i Sverige

Tabellen listar samtliga 51 lärosäten som har rätt att utfärda svenska examina. Innan undersökningen startade definierades därför populationen till de 40 lärosäten som är medlemmar i Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF). Listan över lärosäten kompletterades med uppgifter om rektors namn och epost från lärosätenas webbplatser. Uppgifterna om medlemskap i SUHF är hämtade från SUHF:s webbplats (SUHF 2012), *Högskolekategori* är hämtat från Statistiska centralbyråns statistik (Statistiska centralbyrån 2012) och *Examina* är hämtat från Högskoleverkets webbplats (Högskoleverket 2012).

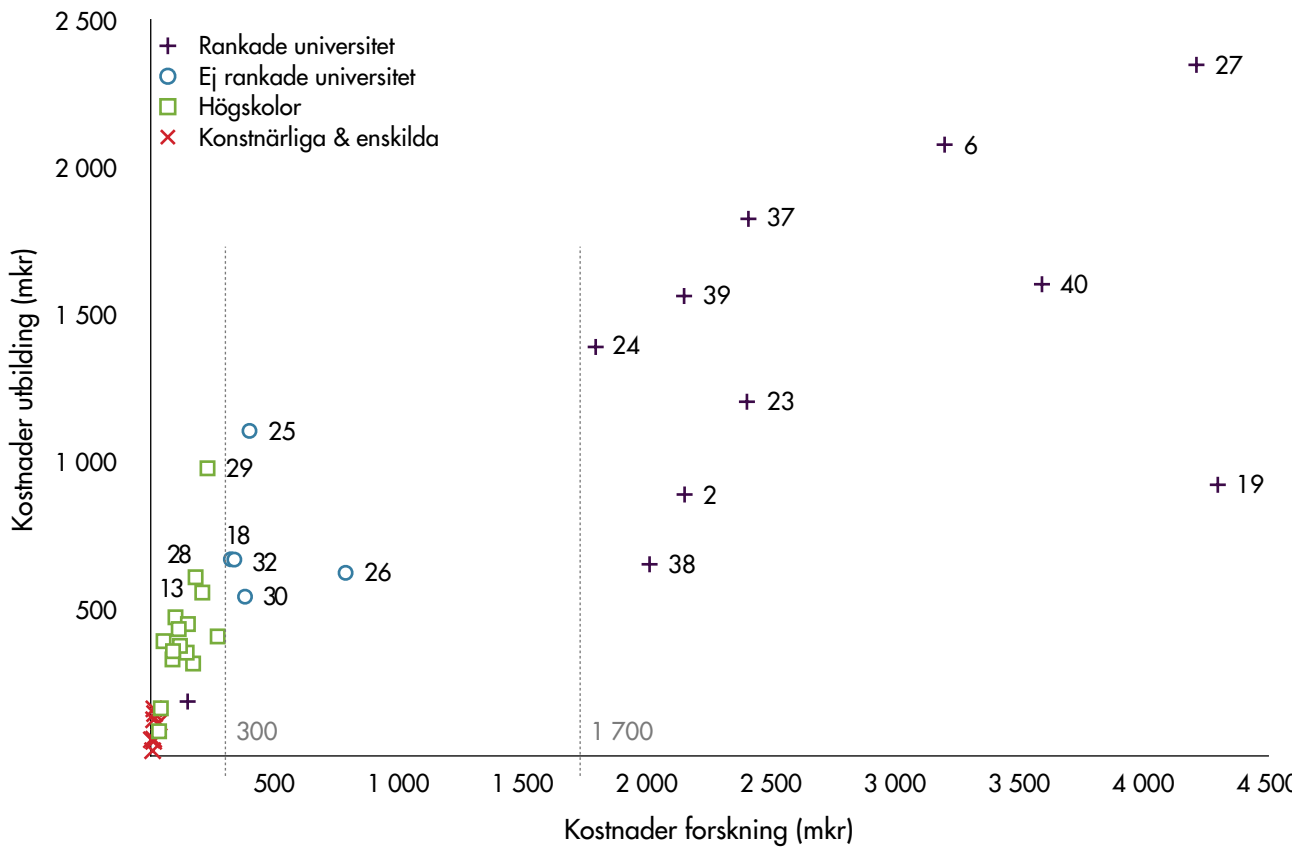
Lärosäte	SUHF	Examina (HSV)	Högskolekategori (SCB)
Chalmers tekniska högskola	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Göteborgs universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Handelshögskolan i Stockholm	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Karlstads universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Karolinska institutet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Kungl. Tekniska högskolan (KTH)	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Linköpings universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Linnéuniversitetet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Luleå tekniska universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Lunds universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Mittuniversitetet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Örebro universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Stockholms universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Sveriges lantbruksuniversitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Umeå universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Uppsala universitet	Ja	Forskar/avancerad/grund	Universitet
Blekinge tekniska högskola	Ja	Forskar/avancerad/grund	Högskolor med vetenskapsområde
Högskolan i Jönköping	Ja	Forskar/avancerad/grund	Högskolor med vetenskapsområde
Mälardalens högskola	Ja	Forskar/avancerad/grund	Högskolor med vetenskapsområde
Malmö högskola	Ja	Forskar/avancerad/grund	Högskolor med vetenskapsområde
Gymnastik- och idrottshögskolan	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Högskolan i Borås	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Högskolan i Gävle	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Högskolan i Halmstad	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Högskolan i Skövde	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Södertörns högskola	Ja	Forskar/avancerad/grund	Övriga högskolor
Försvarshögskolan	Ja	Grund/avancerad	Övriga högskolor
Högskolan Dalarna	Ja	Grund/avancerad	Övriga högskolor
Högskolan Kristianstad	Ja	Grund/avancerad	Övriga högskolor
Högskolan på Gotland	Ja	Grund/avancerad	Övriga högskolor
Högskolan Väst	Ja	Grund/avancerad	Övriga högskolor
Beckmans designhögskola	Nej	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Dans- och cirkushögskolan	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor

Lärosäte	SUHF	Examina (HSV)	Högskolekategori (SCB)
Konstfack	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Kungl. Konsthögskolan	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Operahögskolan i Stockholm	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Stockholms dramatiska högskola	Ja	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Stockholms Musikpedagogiska Institut	Nej	Grund/avancerad	Konstnärliga högskolor
Ersta Sköndal högskola	Ja	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Johannelunds teologiska högskola	Nej	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Newmaninstitutet	Nej	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Örebro Teologiska Högskola	Ja	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Röda Korsets högskola	Ja	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Sophiahemmet högskola	Ja	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Teologiska Högskolan, Stockholm	Nej	Grund/avancerad	Övr enskilda utbildningsanordnare
Gammelkroppa skogsskola	Nej	Grund/avancerad	–
Ericastiftelsen	Nej	Psyko­terapeut	Övr enskilda utbildningsanordnare
Svenska Institutet för kognitiv psykoterapi	Nej	Psyko­terapeut	Övr enskilda utbildningsanordnare
Evidens AB	Nej	Psyko­terapeut	–
Stockholms Akademi för Psyko­terapiutbildning	Nej	Psyko­terapeut	–

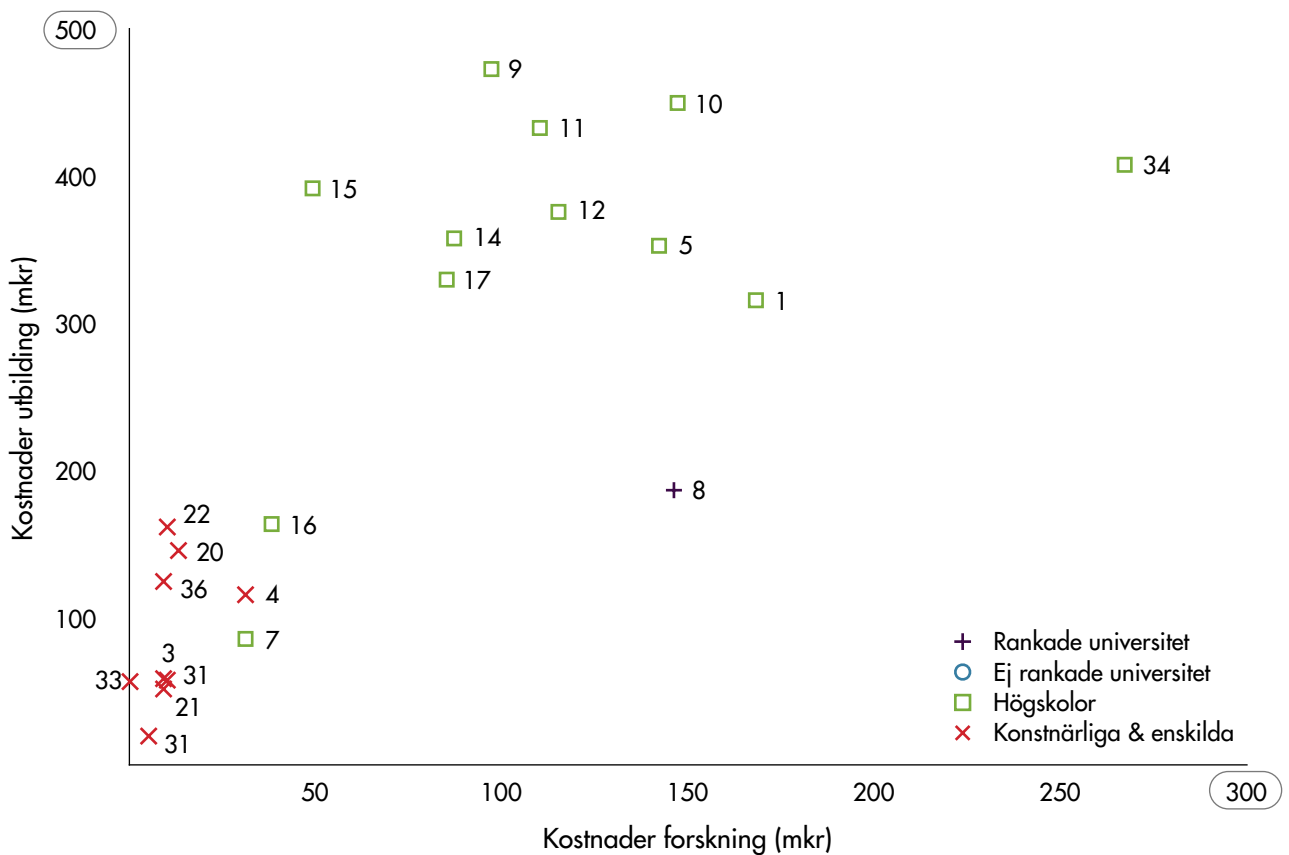
Bilaga 2: Uppgifter om lärosätena i undersökningen

Lärosäte	Ran kad	Kategori	Kostnader utb (tkr)	Kostnader forsk (tkr)	Inhemska studenter	Utländska studenter	% utl	Högskolekat (SCB)
2 Chalmers tekniska högskola	Ja	Rankade universitet	890 588	2 147 989	8 338	1 830	18	Universitet
6 Göteborgs universitet	Ja	Rankade universitet	2 078 248	3 194 156	31 470	2 052	6	Universitet
19 Karolinska institutet	Ja	Rankade universitet	923 540	4 294 424	8 704	1 176	12	Universitet
23 Kungl. Tekniska högskolan	Ja	Rankade universitet	1 205 901	2 398 591	11 987	4 127	26	Universitet
24 Linköpings universitet	Ja	Rankade universitet	1 391 036	1 789 493	19 012	2 226	10	Universitet
27 Lunds universitet	Ja	Rankade universitet	2 349 571	4 208 251	29 653	4 317	13	Universitet
37 Stockholms universitet	Ja	Rankade universitet	1 826 688	2 404 455	33 283	2 653	7	Universitet
38 Sveriges lantbruksuniversitet	Ja	Rankade universitet	653 747	2 006 595	4 840	832	15	Universitet
39 Umeå universitet	Ja	Rankade universitet	1 564 193	2 145 522	21 213	1 677	7	Universitet
40 Uppsala universitet	Ja	Rankade universitet	1 604 671	3 586 621	25 841	3 168	11	Universitet
18 Karlstads universitet	Nej	Ej rankade universitet	670 658	320 534	11 287	654	5	Universitet
25 Linnéuniversitetet	Nej	Ej rankade universitet	1 106 000	395 327	19 642	1 459	7	Universitet
30 Mittuniversitetet	Nej	Ej rankade universitet	543 058	377 835	9 629	689	7	Universitet
32 Örebro universitet	Nej	Ej rankade universitet	669 058	334 556	11 981	486	4	Universitet
1 Blekinge tekniska högskola	Nej	Högskolor	316 931	168 444	4 193	1 271	23	Vetenskapsomr
13 Högskolan i Jönköping	Nej	Högskolor	557 806	205 450	10 184	1 080	10	Vetenskapsomr
28 Mälardalens högskola	Nej	Högskolor	609 204	178 499	9 320	828	8	Vetenskapsomr
29 Malmö högskola	Nej	Högskolor	979 453	226 728	14 295	1 079	7	Vetenskapsomr
5 Försvarshögskolan	Nej	Högskolor	353 904	142 421	724	4	1	Övr högskolor
7 Gymnastik- och idrotthögskolan	Nej	Högskolor	86 254	31 614	849	17	2	Övr högskolor
9 Högskolan Dalarna	Nej	Högskolor	473 783	97 548	9 814	790	7	Övr högskolor
10 Högskolan i Borås	Nej	Högskolor	450 266	147 420	7 896	493	6	Övr högskolor
12 Högskolan i Halmstad	Nej	Högskolor	376 851	115 430	6 409	463	7	Övr högskolor
14 Högskolan i Skövde	Nej	Högskolor	330 230	85 814	7 523	321	4	Övr högskolor
15 Högskolan Kristianstad	Nej	Högskolor	392 918	49 026	8 439	419	5	Övr högskolor
16 Högskolan på Gotland	Nej	Högskolor	164 822	38 558	4 020	140	3	Övr högskolor
17 Högskolan Väst	Nej	Högskolor	358 401	87 757	6 676	215	3	Övr högskolor
34 Södertörns högskola	Nej	Högskolor	408 675	267 150	8 755	298	3	Övr högskolor
3 Dans- och cirkushögskolan	Nej	Konstnärliga & enskilda	59 707	9 065	180	46	20	Konstnärliga
21 Kungl. Konsthögskolan	Nej	Konstnärliga & enskilda	58 394	10 590	179	39	18	Konstnärliga
22 Kungl. Musikhögskolan i Sthlm	Nej	Konstnärliga & enskilda	162 277	10 720	602	71	11	Konstnärliga
36 Stockholms dramatiska högskola	Nej	Konstnärliga & enskilda	125 634	9 802	210	13	6	Konstnärliga
4 Ersta Sköndal högskola	Nej	Konstnärliga & enskilda	116 497	31 998	1 002	12	1	Övr enskilda
8 Handelshögskolan i Stockholm	Ja	Ej svar: Rank univ.	187 715	146 849	1 499	375	20	Universitet
26 Luleå tekniska universitet	Nej	Ej svar: Ej rank univ.	624 283	782 258	10 857	748	6	Universitet
11 Högskolan i Gävle	Nej	Ej svar: Högskolor	433 679	110 230	8 942	700	7	Övr högskolor
20 Konstfack	Nej	Ej svar: Konst&enskild	146 963	13 600	533	102	16	Konstnärliga
31 Operahögskolan i Stockholm	Nej	Ej svar: Konst&enskild	20 178	5 635	29	8	22	Konstnärliga
33 Röda Korsets högskola	Nej	Ej svar: Konst&enskild	57 980	0	479	8	2	Övr enskilda
35 Sophiahemmet högskola	Nej	Ej svar: Konst&enskild	52 719	9 028	575	4	1	Övr enskilda

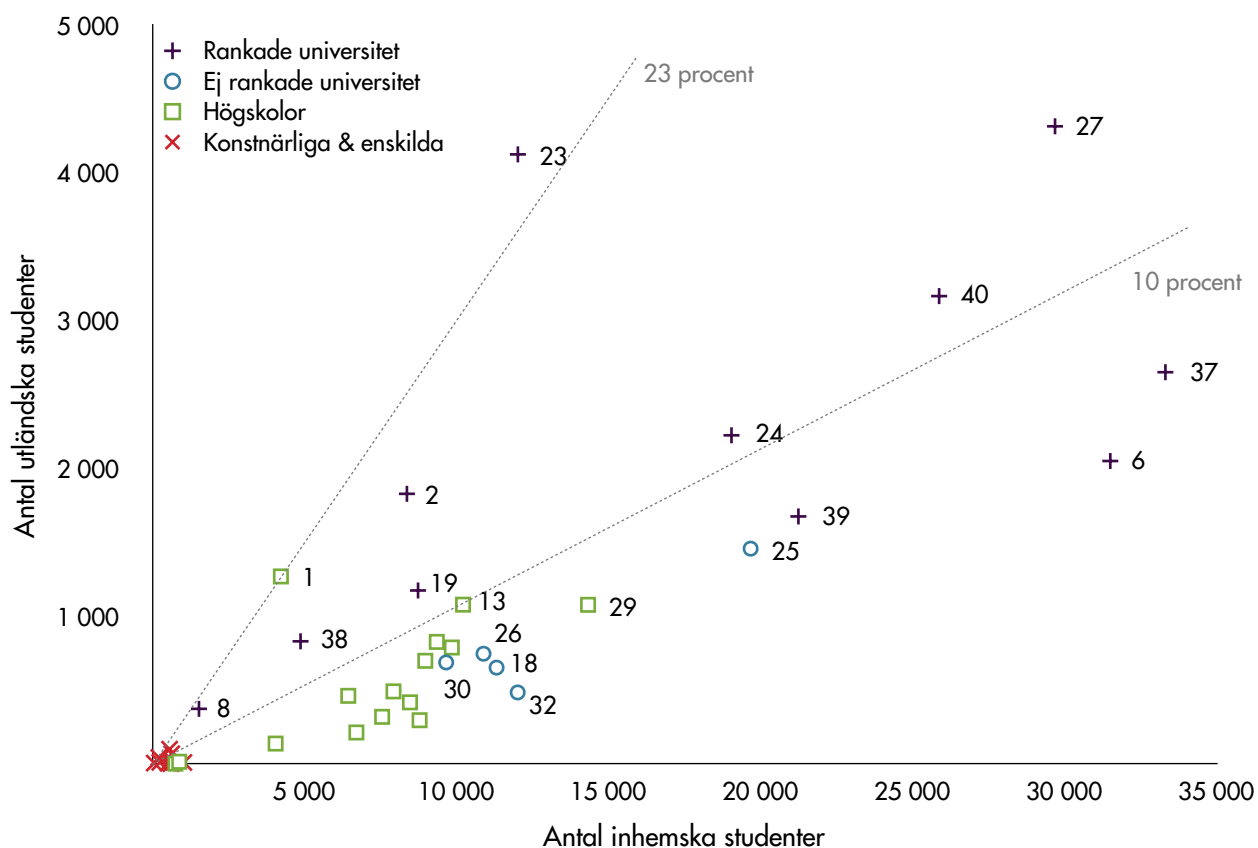

Sveriges lärosäten efter kostnader för forskning och utbildning för 2011, lärosätena är märkta med motsvarande numrering i tabellen ovan.

Sveriges lärosäten efter kostnader för forskning och utbildning för 2011, lärosätena är märkta med motsvarande numrering i tabellen ovan.

Sveriges lärosäten efter antal inhemska och utländska studenter hösten 2011

Om siffrorna

Uppgifterna om lärosätenas kostnader är för budgetåret 2011 och kommer från lärosätenas årsredovisningar. Kolumnen *Kostnader utb (tkr)* är hämtad från HSV:s uppgift *Kostnader totalt grundutbildning (tkr): Alla konton* och kolumnen *Kostnader forsk (tkr)* är hämtad från HSV:s uppgift *Kostnader för forskning/forskarutbildning (tkr): Alla konton* (Högskoleverket 2012c).

Uppgifterna om antalet studenter på grundnivå och avancerad nivå respektive forskarnivå är antalet registrerade studenter respektive aktiva doktorander hösten 2011. Kolumnen *Inhemska studenter* är uträknad från HSV:s nyckeltal *Antal studenter (hösttermin)* plus *Aktiva doktorander (ht)* minus kolumnen *Utländska studenter* (Högskoleverket 2012b).

Uppgifterna om antalet utländska studenter på grundnivå och avancerad nivå respektive forskarnivå är antalet studenter från ett annat land som är i Sverige för att studera, hösten 2011. Kolumnen *Utländska studenter* är uträknad från HSV:s nyckeltal *Antal invresande studenter bland registrerade (hösttermin)* plus *Antal utländska doktorander* (Högskoleverket 2012b).

Bilaga 3: Enkäten

Enkäten skapades med programvaran Webropol och skickades ut tillsammans med ett följebrev som epost till rektorernas personliga epostadresser. I följebrevet fanns en länk till en webbsida med själva enkäten, länken var unik för varje respondent så att rektorernas svar kunde kopplas till statistik om lärosätet. Efter fyra veckor skickades en påminnelse ut till de som ännu inte besvarat enkäten.

Enkäten består i huvudsak av tre typer av frågor: skalfrågor, flervalsfrågor och fritextfrågor. Skalfrågorna är formulerade "I hur hög grad uppfattar du..." och har fem svarsalternativ, fyra skalsteg och alternativet "Kan ej ange". Flervalsfrågorna är formulerade "Vad du vet, förekommer något av följande..." och varje alternativ har bestått av ett påstående, till exempel "Vi tar rankingar i beaktande vid samarbeten med andra lärosäten". Fritextfrågorna är uppmaningar att ge allmänna kommentarer om rankingar och om enkäten. I början och slutet av enkäten placerades medvetet frågor som var avsedda att "mjuka upp" respektive "runda av" (Esaiasson m.fl. 2007:280).

Enkätsvaren kodades om till variabler och bearbetades i statistikprogrammet SPSS. Varje delfråga i enkäten är en egen variabel, flervalsfrågorna ger nominalskalevariabler, skalfrågorna ger ordinalskalevariabler (Teorell & Svensson 2007:106-111).

Webbenkät om svenska lärosätens hantering av internationella rankningar

Internationella rankningar av universitet och högskolor har börjat få uppmärksamhet i Sverige. Användningen av rankningar och deras påverkan på lärosäten har tidigare undersökts internationellt och i länder där verksamheten är mer utbredd.

För att undersöka hur dessa frågor hanteras vid våra svenska lärosäten genomför SUHF och Göteborgs universitet en webbenkät. Det skulle vara väldigt värdefullt om du som rektor tog dig tid att besvara denna korta enkät, svaren bidrar till en bra diskussion om rankningar i Sverige.

Det tar 5-10 minuter att besvara enkäten, använd länken för att börja.

<http://www...>

Undersökningen görs inom ramen för ett examensarbete av Pontus Sundén tillsammans med Sverker Lindblad (professor, handledare) och Magnus Gunnarsson (SUHF:s rådgivare i rankingsfrågor) vid Göteborgs universitet.

Det är viktigt att påpeka att du svarar utifrån din egna kännedom om rankningar och om verksamheten vid ditt lärosäte, det som du inte känner till svarar du helt enkelt inte på. Om du av någon anledning inte vill genomföra enkäten vore det väldigt värdefullt om du skickade ett kort mejl där du förklarar varför du inte svarar.

Om Du har några frågor om själva enkäten, kontakta gärna Pontus Sundén på

pontus.sunden@gu.se

Pam Fredman

Ordförande för SUHF

Rektor för Göteborgs universitet

Enkäten består av 9 frågor fördelade på tre sidor, använd knapparna längst ner på sidan för att flytta dig framåt eller bakåt.

På sista sidan finns det möjlighet för dig att ge personliga kommentarer om rankingar och om enkäten.

1. Jag har god kännedom om rankingar

	Instämmer inte alls		Instämmer helt		Kan ej ange
De internationella rankingar, t.ex. ARWU, THE eller QS	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt lärosätes arbete med rankingar	☐	☐	☐	☐	☐

1b. Om du vill, utveckla ditt svar i fråga 1

2. I hur hög grad uppfattar du följande påståenden som korrekta?

	Mycket låg		Mycket hög		Kan ej ange
Omvärlden har ett behov av information om lärosäten och lärosätens kvalitet	☐	☐	☐	☐	☐
Rankingarna ger korrekt information om lärosäten och lärosätens kvalitet	☐	☐	☐	☐	☐
Rankingarna påverkar lärosäten anseende (positivt eller negativt)	☐	☐	☐	☐	☐
Rankingarna påverkar lärosäten att genomföra förändringar	☐	☐	☐	☐	☐

3. Vad du vet, förekommer något av följande vid ditt lärosäte?

- Att ni rapporterar data till Times Higher Education eller QS World University Rankings
- Att ni presenterar era placeringar internt på lärosätet
- Att ni utförligt diskuterar och arbetar med era placeringar
- Att ni använder placeringar i marknadsföring
- Att ni informerar om rankingar i allmänhet, till exempel på hemsidan

Den här frågan är baserad på att du på föregående sida har markerat påståendet "Att ni presenterar era placeringar internt på lärosätet"

3b. Vad du vet, vilken eller vilka delar av ditt lärosäte tar del av presentationen av lärosätets placeringar?

- Rektor och central ledningsgrupp
- Fakultetsnämnder eller motsvarande
- Institutionsstyrelser eller motsvarande
- Styrelse
- Grupp för strategiarbete
- Särskild grupp eller person med ansvar för rankingar
- Annat...

4. Vad du vet, har rankingar en direkt påverkan på någon av följande verksamheter vid ditt lärosäte?

- Rekrytering av studenter
- Rekrytering av forskande och undervisande personal
- Rekrytering av administrativ personal
- Fördelning av resurser
- Forskningens inriktning
- Lärosätets organisation
- Arbete med alumner
- Lönesättning
- Annat...

5. I hur hög grad uppfattar du att följande påståenden stämmer in på ditt lärosäte?

	Instämmer inte alls		Instämmer helt		Kan ej ange
Vi tar rankingar i beaktande vid samarbeten med andra lärosäten	☐	☐	☐	☐	☐
Vi tar rankingar i beaktande inför förändringar av verksamheten vid lärosätet	☐	☐	☐	☐	☐
Vårt långsiktiga kvalitetsarbete har bland annat syftet att höja lärosätets placeringar	☐	☐	☐	☐	☐
Jag upplever att de anställdas engagemang påverkas av lärosätets placeringar	☐	☐	☐	☐	☐
Jag upplever ett internt tryck om en "quick fix" för att höja lärosätets placeringar	☐	☐	☐	☐	☐
Jag upplever en oro över att andra lärosäten manipulerar sin placeringar	☐	☐	☐	☐	☐
Jag upplever att rankingar är närvarande "i bakhuvudet" på personalen	☐	☐	☐	☐	☐

6. I hur hög grad uppfattar du att följande aktörer använder rankingar?

	Inte alls		Mycket		Kan ej ange
Samarbetspartners inom akademien	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbetspartners inom industri och näringsliv	☐	☐	☐	☐	☐
Forskande och undervisande personal	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk och administrativ personal	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsgivare	☐	☐	☐	☐	☐
Politiska beslutsfattare	☐	☐	☐	☐	☐
Forskningsfinansiärer	☐	☐	☐	☐	☐
Studenter	☐	☐	☐	☐	☐
Studenters föräldrar	☐	☐	☐	☐	☐
Allmänheten	☐	☐	☐	☐	☐

7. Vad tycker du, har rankingar betydelse?

	Ingen		Stor		Kan ej ange
För högre utbildning i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
För ditt lärosäte	☐	☐	☐	☐	☐

Tack för dina svar och för att du tagit dig tid, dina svar är mycket värdefulla!

I fråga 8 nedan kan du skriva dina personliga kommentarer om internationella rankingar, om deras påverkan på ditt lärosäte eller något annat som du tycker saknas i frågorna.

Har du kommentarer om själva enkäten, lämna de i fråga 9.

8. Har du kommentarer om internationella rankingar och högre utbildning?

9. Har du kommentarer om enkäten tas de tacksamt emot här

Tillbaka

SKICKA ENKÄTEN